

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

AARBOG

FOR

HISTORISK SAMFUND FOR SORØ AMT

IX.

1921.

AARBOG

FOR

HISTORISK SAMFUND

FOR SORØ AMT

IX.

1921.

Redaktionsudvalget :

Akademifuldmægtig, cand. mag. *L. F. la Cour*, Sorø, Formand.

Lektor *P. Götzsche*, Herlufsholm.

Redaktør *J. V. Christensen*, Ringsted.

SLAGELSE BYS FORSVAR MOD ILDLØS OG VOLD.

Af

P. Arnskov.

om Indledning maa jeg forudskikke den Bemærkning, at efterfølgende Skildring ikke kan blive saa fyldig som jeg kunde ønske det, da Optegnelserne, særlig vedrørende Borgervæbningen, ere saa godt som aldeles forsvundne, og hverken Landsarkivet eller Byens Arkiv har ved dennes Ophevelse eller senere modtaget noget som helst, det være sig Protokoller eller andre Dokumenter fra Borgervæbningen, eller i Grunden rettere Politikorpset.

Slagelse By har aldrig været befæstet, hverken med Mure eller Volde, og naar man i Slagelse taler om de forskellige Byporte, saa maa dette ikke forstaas saaledes, som man ellers tænker sig en Port. Byens Lukke har nemlig kun bestaaet af Led eller Bomme. Slotsporten med sine murede Piller og Jerngitre er kun fra Slutningen af 1790 erne.

Byen havde paa den Tid, da disse Skildringer begynder, omkring 10 à 1200 Indvaanere og godt et Par Hundrede Huse, tildels opførte i et Stokværk;

dog fandtes der enkelte Huse i 2 Stokværk, disse sidste især tilhørende Købmændene. Bygningerne vare saa godt som alle opførte af Bindingsværk med delvis Tegl- eller Straatag, og mange Byggepladser laa øde og ubebyggede. Sikkerheden for Liv, Lemmer og Gods var saa som saa; de mange i Anledning af Krigene hvervede Soldater var jo ved Krigens Ophør blevet ledige, og de var næppe skikkede, eller havde Lyst til regelmæssigt Arbejde efter det urolige Liv, de som Krigere havde ført. Byerne var jo som Regel det Sted de søgte til som hjemforlovede Soldater, og at Ølhusene yderligere tiltrak dem med Spil og Drikken er let at forstaa. Gaderne, som henlaa i Mørke, var ikke noget sikkert Sted at færdes paa, naar Ølhusenes Gæster drukne og med udtrukken Kaarde søgte at finde Vej til deres Logi, og ved den mindste Aarsag var de rede til at yppe Klammeri og Slagsmaal; omstrefjende Bander kunde ogsaa være farlige for en fredelig sovende By. Borgerne var henvist til deres egen Styrke, som bestod i, at de selv havde Vaaben til at forsvare sig med.

Et Par Bysvende og Vægtere, som Byen havde, var jo heller ikke i de halvt lovløse Tider meget at lide paa; deres største Nytte bestod i at aarvaage Byen, om Ildsvaade skulde opstaa, Kælderhalsene var dengang, som senere, en stor Fristelse for en Natvægter.

I det hele var Byen i Forfald, de forskellige Krige med Udskrivning af Fetallie, Indkaldelser og Indkvartering samt Krigsskatter havde gjort Borgerne fattige, et kgl. Brev fra Frederiksborg, dateret den 27.-12.-1644 til Slagelse By m. fl., vidner om Købstædernes Fattigdom paa den Tid: „Da flere Borgere flyttede fra

Byerne og tillukke deres Huse for at undgaa Byens Tyngte i denne besværlige Tid, og at naar Tiden bliver bedre at de vende tilbage, da skulde udrede pro Qvota, hvad Byen havde udredet i Indkvartering“. Dette var i 1644, men saa kom Krigen 1658, som gjorde Ondet endnu værre, mange Huse vare faldefærdige eller helt nedfaldne, og Borgerne rent forarmede.

Et Brev, som Præsten Peder Villadsen sendte sin gode Ven Borgmester Casper Brand i Korsør, hvori han beder denne lægge et godt Ord ind hos Commandant Schönleben, saa denne kan formaa Kongen af Sverrig til at tage mildt paa Slagelse Borgere og tage Hensyn til Bønskriftet, dog specielt i dette Tilfælde paa Byens Præster.:

„Til Kongen af Sverrig!

Aller Naadigste Herre og Konge, eftersom Eders Kongl. Majestæts Befaling er forestillet, at hver af os skal give i Sølvskat 50 Rdlr. og nu de 20 Rdlr. stragx at udlægge, er vores ydmygligste Bøn, at Eders Kgl. Majestæt af medfødt Kgl. Mildhed vilde os fattige Mænd for de 30 Rdlr. forskaane, eftersom vi tilforn forud for Rytter Mundering, med Brandskat haver været betyngede, naadigst anseende, at vi ikke kan bringe dem tilveie, med mindre vores Kvæg og anden ringe Bohave skulde derpaa anvendes, med vores største Skade, hvilken Eders Kgl. Majt. store Naade og Kgl. Hyldest, Gud Allermægtigst igjen Naadelig vil forskylde og med Velsignelse belønne“.

Skrivelsen er sandsynligvis forfattet af Peder Villadsen, Sognepræst til St. Michaels Kirke.

Naar man ser, hvorledes det staar til med Byens Sognepræster, saa slutter man sig let til, hvorledes det har maattet se ud for Byens mindre bemidlede

Befolkning, men at det har været Fattigdom overalt, derom er ingen Tvivl.

Med Hensyn til Forordningerne for Borgervæbningen, da gælder disse for samtlige danske Købstæder, København fraregnet.

Af Købstæderne udskreves aarligen Mandskab til Krigstjenesten, dels værgagtige Karle og Knægte samt Baadsmænd; disse kom senere til at danne Borgervæbningen eller Byens Compagni, efter deres Hjemsendelse, det værgagtige Antal kunde være forskellig, 1593 var det 160 Mand, som i Reglen mønstredes 1 Gang aarlig.

Borgervæbningen *) maatte overtage Vagterne i Byen paa Skift, Bevæbningen bestod af Skydevaaben, Hager og Halvhager, lange Rør, Spids eller Spyd (deraf Navnet Spidsborger) og af andre Vaaben foruden Harnisk navnlig Hellebarder og Kaarder.

Der fandtes intet organiseret Brandvæsen, indtraf Ildsvaade, var det først Borgervæbningens Pligt at holde Orden paa Brandstedet og paase, at intet blev bortrøvet. Byens Indvaanere maatte sætte Kar uden for deres Huse, som det var deres Pligt at fylde med Vand, eller ogsaa skulde de hente Vand i Sluffer fra Byens Vandsteder. Naar Ildsyaaden opdagedes, klemtes der med Byens Stormklokke, Byens Indvaanere ydede i Fællesskab den Hjælp de kunde til Ildens Bekæmpelse, det var jo fælles Fare; at slukke Ilden, hvor den først havde taget rigtig fat, er vel sjældent lykkedes, men derimod at begrænse den.

Borgerne maatte jo have en Samlingsplads og Borgervæbningen en Vagtstue, og sædvanligvis benyt-

*) Borgervæbningen er det samme som Byens Compagni.

tedes Byens Raadhus. Et saadant havde Byen ikke, men fra Aaret 1500 benyttedes Lybækkernes Pakhus, som laa nord for St. Michaels Kirke, men denne Bygning var meget forfalden; i en Grundtaxt fra 1682 nævnes det saaledes: „1 ruineret Raadhus af Grundmur forbigaaes i Taxten“. At denne Bygning ikke tilfredsstillede Borgerskabet er ganske naturligt, da den tillige laa saa at sige i Udkanten af Byen, noget afsides og ubekvemt, idet der kun var lidet bebygget nord for St. Michaels Kirke. Den egnede sig derfor ikke til Vagtlokale for Borgervæbningen. Man bestemte saa, at man maatte have et Vagtlokale et andet Sted, som laa mere i Byens Midte, og valgte, at det skulde være paa Torvet (Gl. Torv) og herom findes i Slagelse Raadstueprotokol følgende:

VAGTBYGNING PAA TORVET.

„Borgmester og Raad havde i Dag her paa Raadstuen kaldt endel af Borgerskabet, for at tale om et Vagthus, som er resolveret, at det skal staa paa Torvet, og saasom ingen Skatter endnu er paabuden, saa er da for affærdiget, at Borgmester og Raad tilligemed endel Borgere tilbemeldte Vagthuses Bygning fuldærdiget giver som følger:

Borgmester Mogens Jacobsen 4 Rdlr., Raadmand Michal Jørgensen 4 Rdlr., Købm. Bonde Nielsen 4 Rdlr., Bertel (Tamdrup) Farver 4 Rdlr., Niels Jespersen 4 Rdlr., Købm. Anders Bjørnsen 3 Rdlr., Lauritz Bang 1 Rdlr., Rasmus Eriksøn 1 Rdlr., Bolle Hansen 2 Rdlr., Søren Nielsen 1 Rdlr., Hans Bassekilde 1 Rdlr., Niels Larsøn 4 Mark, Claus Bjørnsen 4 Mark, Jacob Jørgensen 4 Mark, Christen Smed 4 Mark, ialt 40 Rdlr.

Hvilke Penge som bedrage sig til 40 Rdlr. stragx

skal blive leveret til den, som af Borgerne udvælges samme Bygning at lade forfærdige, saasnart der gives tilkiende, hvem dertil beskikkes, og skal bemeldte Vagthus bestaa af 3 Fag og bygges paa samme Maade som Kirken *) paa vor Frue Kirkegaard og det med Egefoed og Stolper, og resten Tømmer af Fyr, samt Teglhængt og understrøgen, med Taffelmur neden Løsholterne og klinede Vægge oventil og derudi Skorsten af brændte Sten, tilligemed Skillerum og anden Tilbehør og naar samme Bygning er fuldfærdiget, haver den dertil Deputerede, for ermeldte Bygning at giøre Borgmester og Raad tilbørlig Rigtighed og Regnskab belangende refuntion for Forskudet, da saa vel Skatterne, som dertil skal paabydes indkommer.

Skal enhver sin forstragt Contingent fornøielig erstattes og saavidt de forhen indførte 40 Rdlr. til Bygningen ikke kan tilstrække skal den øfrige Rest naar Skatterne er indfordret stragx blifve den som Bygningen faar under Hænder leveret.

Datum Slagelse Raadstue, ut Supra.

Og blev forarbeidet, efter ingen af Borgerskabet dertil kunde formaaes, af Raadmand Michal Jørgensen Soel ermeldte Vagthus at lade forfærdige sig godvilligen paatog.

Mogens Jacobsen, Markus Vohnsen, Michal Jørgensen, (Soel,) Bertel Tamdrup, Andreas Biørnsen, Niels Jespersen, Kristen Smed, Hans Bassekilde.

Fredagen den 18de September 1696“.

Hvad Aarsagen har været til, at Haandværkerne har gjort Strejke og ikke villet paatage sig Opførelsen

*) Kirken solgt ved Auktion 28. Marts 1739 for 39 Rdlr. og nedbrudt.

af Vagtbygningen, vides ikke. Dog har Michal Jørgensen Soel, som var Købmand, næppe selv opført Bygningen, men har maattet have Haandværkere dertil, Bønhaser taaltes jo ikke, da Laugene var meget strenge.

Michal Jørgensen Soel var Købmand og ejede den saakaldte Lercheske Gaard paa det vestlige Hjørne af Brede- og Bjergbygade, hvor han døde.

Onsdagen den 19. Marts 1710 blev der bekostet en ny Fane til Byens Compagni, formedelst den gamle var i Stykker, den kostede 32 Rdlr. 2 Mark; hvorledes denne Fane har set ud, omtales ikke, men det kan formodes, at den ialtfald har haft Byens Vaaben.

Som foran omtalt, stod det daarlig til med Byens Raadhus (forhen Lybækkernes Pakhus). Efter at Borgerne 1500 havde faaet fornævnte Pakhus, skænkede Kong Christian den 3die 1551, efter at Borgerne havde faaet Lov til at nedrive den øde Frue Kirke, dennes Materialer til Istandsættelse af Raadhuset, Præstegaarden og Skolen, men intet deraf maatte anvendes til andet Brug*) og vi have set, hvorledes det i Grundtaxten 1682 betegnes som ruineret og forbigaas, saa Borgernes Hu stod til at faa et nyt Raadhus og faa anskaffet Brandredskaber, men Byens Kasse fattedes Penge, og Borgerne havde heller ikke Overflod, tværtimod var det meste Fattigdom, og Laanepanikken kendtes dengang ikke; man vilde gerne have sine Ønsker opfyldt, men ikke saaledes, at man gjorde Gæld, men der var en anden Udvej, som havde været benyttet af andre, nemlig at indvinde Pengene ved et Lotteri, men dertil hørte Majestætens Tilladelse, og denne søgte Magistraten om.

*) 15.-12.-1581. Borgmester og Raad bevilges, at de i 2 Aar maa benytte Byskatten til Raadhusets Istandsættelse.

Svar fra Hans Majestæt Kong Frederik den 4de til Magistraten paa et Andragende om et Lotteri indløb den 12. Maj 1721: „At dette Lotteri maatte bestaa af 15000 Lodder à 1 Rdlr. Indtægten skulde være til Reparation af Raadhuset samt et Tinghuses Indrettelse og forsvarlig Brandredskab, sammesteds, 1 Hus til Brandredskaberne, samt tvende Sprøiter, som ialt bedrager sig til 1641 Rdlr. 5 Mark efter Overslag og som Borgerskabet formedelst deres Uformuenhed ej kunde udrede, tillades det, saa det kan blive Byen til Nytte og Ziir“.

At Vagterne, som Borgervæbningen maatte udføre, har været en Byrde for Borgerne, udviser følgende:

„Taarsdagen den 6. August 1722 blev Højædle og Velb. Hr. Etatsraad og Amtmand Schindels Missive dateret den 6. August i indeværende Aar oplæst for 4re nærværende gode Mænd, Raadmand Peder Jensen, (Købm.) Zacharias Bentzen, Jørgen Michalsen og (Handskemager) Johan Thomsen, og indholdt at de trende ved Høiesteret til Galgen Condinerte Delenqventer maa vorde afstraffede og ophængte i Byens Galge, saasom den nylig er opbyggt i Fælleden og ei kan være Byen til Skade eller Indvaanerne til Hinder, hvortil de gode Mænd paa samtlig Byens Vegne tilligemed Magistraten, svarede ja og gjerne var tilfreds, at Exekutionen jo før jo bedre sker, at denne Byes Indvaanere kan blive entlediget fra den lange og andholdne Vagt og store Omkostning som hidentil er giort, hvilket saaledes med Underskrift tilstaaes.

Slagelse Raadstue Datum ut Supra.
Peder Jensen, Zacharias Bentzen, Jørgen Michalsen,
Johan Thomsen.“

1722 var Mester David Møller Skarpretter i Slagelse. Endelig indtraf, hvad længe var forudset, at den gamle Raadstue maatte opgives. Mandagen den 1. Februar 1723 bekendtgjorde „Rettens Siddere, Borgmester og Raad, at Natten mellem 26. og 27. Januar er Byens Raadhus af Ælde ruineret og Gulvet nedfaldet i Fangehullet, at ingen uden Lifsfare efter til Dags, sig til hans Majestæts eller Byens Tjeneste kan indfinde sig“.

Hermed er dette Raadhus' Saga ude, man maatte se sig om efter Lokale til et midlertidigt Raadhus, og hertil valgte man nuværende Matr. Nr. 71 paa det vestlige Hjørne af Slots- og Bredegade, indtil man havde den nødvendige Kapital og fundet et Hus, som man fandt passende til Byens Raadhus.

Aar 1725, den 1ste Juni, har man faaet Brandredskaberne anskaffet, og nu skulde der jo ansættes Betjening. Samme Dato var tilsagt og for Rettens Siddere, Borgmester og Raad, indfandt sig Jens Murmester og Jacob Strøg Tømmermand, og begge blev antagne til at være Straaiemestre ved Sprøjterne, naar de enten skal prøves 2de Gange om Aaret eller bruges til paakommende ulykkelig Ildebrand. For deres Umage ved de 2de Prøver skal hver af dem gives aarligen 1 Rdlr. af Byen og ved ulykkelig Ildebrand ligeledes 1 Rdlr. efter Sagens Beskaffenhed. Den øvrige Betjening var 26 Mand.

1739 var Uhrmager Hans Petersen Sprøjtemester, og han indgav Mandtal over Mandskabet, som da var 23 Mand.

I Aaret 1734 var her ialt 34 ledige Byggepladser med en samlet Façadelængde af ca. 1600 Alen, deraf var 700 Alen beplantet med Tobak.

For Lotteripengene havde Byen nu faaet sit Brandvæsen i Orden, men der gik 10 Aar, inden man kom saa vidt, at man kunde købe en Ejendom til Raadhus. Det var jo en Selvfølge, at det helst skulde ligge paa Torvet (gl. Torv). En saadan fandt man paa Torvets nordre Side, tilhørende Købmand Peder Olufsen Colding, som fik Borgerskab 2.-5.-1730. Denne havde paa Auktion efter Faderen, Raadmand Ole eller Olaf Hansen Colding købt Ejendommen. (Sidstnævntes Borgerskab som Købmand 1700).

I Slagelse Skøde- og Panteprotokol findes der under 5. Juli 1735 følgende: „Jeg underskrefne Peder Colding skøder herved min paa Torvet (nu Matr. Nr. 258) beliggende Gaard imellem Jacob Egs Gaard paa den ene Side og Ste. Michels Kirkes Stræde paa den anden Side, kaldet „Magle Loge“ (store Laage), bestaaende af det store grundmurede Hus, Egebindingsværk, langs med Magle Loge og alt som det tilhører efter ældgamle Skøder til Slagelse Købstad til Raadhus. Den har velbaarne Stiftbefalingsmand Johan Ludvig Holstein lade købe og efter hans Ordre betalt af Borgmester Rasmus Vohnsen og Raadmand Jens Andersen Harring med 620 Rdlr.“

Hermed var saa Huset, som fremtidig skulde være Slagelse Bys Raadhus, købt og man skred straks til at foretage de nødvendige Forandringer, for at det kunde tjene efter Bestemmelsen, og efter endt Istandsættelse fulgte den 17. December s. A. Indvielsen, og da den Tale, som ved denne Lejlighed blev holdt af Borgmester Jens Lassen, er meget oplysende angaaende Raadhuset og kaster Lys over Tidens Tankegang og Talemaade, har jeg fundet det rigtigt at citere den, kun forkortet i Slutningen, da dette var Gentagelser.

INDVIELSE AF RAADHUSET 1735.

„Anlangende denne vor Stad hvis Raadhuus skal og nu blive efter hans Exelence Nicolai Baron Gersdorfs Ordre af 17. December, paa hans Vegne af mig (Borgmester Jens Lassen) indfoldig introdicieret og nu indviet, da kan man ikke, men maa frit bekende at her aldrig før har været bygt noget Raadhusis af hvad Fataliteter er, hvorfor vides ikke, men det Huus som stod paa St. Michels Kirkegaards anden Side hart-ad ude fra Byen, har været Lybækkernes Pakhuus i det mindste til 1500 som jeg beviser med et ældgammelt over Slagelse Bye og Huuse befattet Land-Chart, angaaende gamle Byens Dumenter og som jeg vilde rejsjonere, rettere gjort Raadhuuset af ret Købmandhuus, end Jøderne gjorde Templerne til ret Købmands- og Duekræmmerhuuse.

Men som bemeldte Raadhuus af Ælde var faldefærdig, saa er udi sal. Hr. Geheimeraad Adellers Tid, med hans som Stiftamtmand og daværende Magistrats Flid, udvirket hos høilovlig Ihukommelse, høiselig Konge Friderich den Fjerde en Tilladelse og Bevilling til et Lotteri, dat. 12. Maj 1721 som indbragte en haab Penge, af hvilket Brandredskabet først blev anskaffet siden det dertil fornemlig var indrettet og saa resten reserveret af Lotteripengene til et nyt Raadhuus, da det gamle plat nedfaldt af Ælde 1723.

Dette høinødvendige Værk havde hans Exelence forrige Stiftamtmand Geh-Raad Johan Ludvig von Holstein gunstig antaget sig og seet befordret, idet han for nogen Tid siden formaaede vores allernaadigste Arve Konge, Kong Christian den Sjette til at give til dette Raadhuusets Bygning af egen Casse 400 Rdlr. saadan kongelig Gavmildhed har gjort det, vi kan

nu med Fornøielse se et Conditioneret Raadhuus, som er af et Købmands og Bryggerhus bleven til, saadant et Huus hvor Retfærdigheden skal haandhæves og den Forudrettede hjælpes til Rette, og som i et Købmandshuus for Betaling — samme Huus bestaar af en zirlig Raadstue, et Tinghuus, Samlingssahl, hvælvet Arestkjælder, 1 Civil-Arest-Kammer, en vel indrettet Corps de Garde, hvis lige, under et vel næppe findes i hele Stiftet“

Borgerskabet var indbudt til Indvielsen i det nye Raadhus paa Torvet, Borgmester og Raad var tilstede, og der blev ringet med Stormklokken*) 3 Gange, 2 af Skolens Disciple var tilstede og sang af Kirkesalmen 1ste Vers: „I Jesu Nafn skal al vor Gerning ske“.

Nu havde man altsaa naaet Maalet, for første Gang havde man sit eget Raadhus, og man havde indviet det med baade Tale og Sang og havde saaledes ikke længere Brug for det midlertidige Raadhus paa Hjørnet af Brede- og Slottensgade, og dette blev saa stillet til Auktion ved Byfoged Jens Andersen Harring og den 10. Marts 1736 solgt til Borgmester Rasmus Vohnsen for 230 Rdlr.

Det lille Vagthus paa 3 Fag fra 1696 havde man heller ikke Brug for mere, idet man havde faaet Vagstue paa det nye Raadhus og er rimeligvis bleven nedbrudt, da det ikke omtales at være afbrændt ved Branden 1740.

Ligeledes kunde man nu afhænde det gamle Raadhuses Grund og Hauge, og Pengene var der jo haardt Brug for; den blev derfor stillet til Auktion

*) Dette skete forøvrigt hver Gang Borgerskabet skulde samles.

og Anno 1736 den 19. Juni holdtes saa 3die og sidste Auktion ved Jens Andersen Harring, Kgl. Majestæts Raadmand og Byfoged, Thomas Bruun, Kgl. Majestæts By- og Raadstueskriver. Grunden beskrives saaledes:

„Den bagved St. Michels Kirke forhen staaende Raadhuuses Grund og Hauge, som strækker sig i Længden fra den gamle Mur, som indelukker Kirke-Gaarden og lige ned til Vinpibestræde, 39 alen i Breden, uden deraf at betale Jordskyld, blev tilslaget den høistbydende Peder Henrichsen Fischer*) Borger og Feldbereder her ibidem for 19 Rdlr., nitten Rigsdaler“.

Raadhuset, altsaa Lybækkernes gamle Pakhus, laa paa den Plads, hvor nu Magasinet ligger i Ejendommen Matr. Nr. 250, Nytorv. Ved en Udgravning i bemeldte Magasin omkring 1867 fandt man i Grunden Murrester af røde Sten, de saakaldte „Munkesten“.

Ja, nu var jo alt saare godt, Raadhus og Brandredskaber var i Orden og alt det gamle solgt, men Glæden varede kun kort og man skulde snart faa Brug for Brandredskaberne, idet der Natten mellem 28. og 29. April 1740 udbrød Ildløs, som lagde ca. 40 Huse og Gaarde i Aske, deriblandt Raadhuset, saa nu var man omtrent lige vidt, eller snarere værre stillet, ingen Raadhus mere, og mange af Borgerne havde mistet deres Huse og al Bohave, ingen havde jo assureret, saa Nøden var stor; der gik over et Aar, før man kunde tage fat og faa Raadhuset opført.

Den 16. Juni 1741 blev der afsluttet Kontrakt paa Byens Vegne mellem Borgmester Rasmus Vohnsen,

*) Peder Henrichsen boede Nord for, nu Landbobanken Matr. Nr. 250.

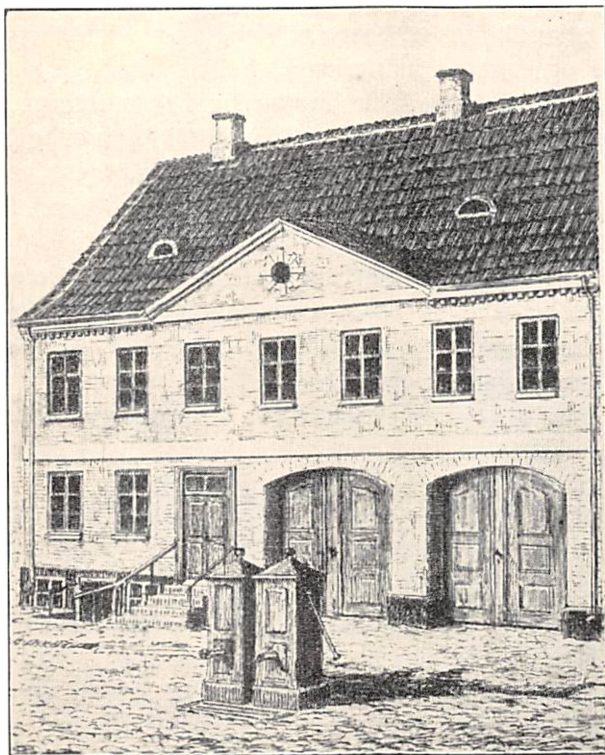
Raadmand Jens Andersen Harring, Thomas Bruun og Murermester Michel Svendsen om Opførelse af det afbrændte Raadhus, med Ret til at benytte de hvælvede Kældere og de gamle Mure, som tildels vare uskadte. Svendsen skulde have i Arbejdsløn 140 Rdlr.

1742 var Raadhuset igen opbyggt og beskrives saaledes: „Grundmur, Teglhængt og er saaledes indelt: Under det ganske Huus er (hvælvet) Kælder hvorudi til Hjørnet boer Bysvenden, og Resten til Arest for Deleqventer, med 3de opterede Huller, oven over er Bytingsstuen, derved et Cevil-Arest-Kammer, Forstue med Trappe op til Raadstuen, en Rytter-Vagt-Stue og et Sprøitehuus hvor udi er Byens Sprøite og Brandredskab, der ovenover er afdelt med Kvistvinduer, Borgerskabets Samlings-Sahl, og inden for Raadstuen som i en Kvist paa 4re store Fag (hvad vi nu kalder en Frontspids) med Vinduer paa begge Sider, gaar tvert igjennem Bygningen, baade til Byens Torv og Kirkegaarden, udi Murene over bemeldte Vinduer til Gaden er en stor Sten med Kgl. Crone og Chifre, saavel som Aarstal, forgylt og malet“.

Sprøjtehuset laa ikke i selve Raadhuset, som efterfølgende udviser:

„Naboen mod Øst Købm. Diderik Lundager skal bebygge Raadstuens Byggegrund ud til Kirkegaarden og haves der intet imod, at denne Raadstuegrund tilskødes ham, og skal han samme Grund indhegne med Plankeværk. Kan ellers Magistraten ved denne Leilighed anordnet at han paa denne Grund indretter og holder vedlige, et forsvarlig Gemme til Byens Sprøiter og Brandredskaber, saaledes at der til alle Tider dertil kan være Adgang“.

Fra denne Bestemmelse hidrører det, at Nabo-ejendommens Bygninger og Gaard ligger bag det tidligere Raadhus, og maatte senere Ejere af denne Ejendom betale Skat af Raadstuens Baggaard.

Slagelse Raadstue.

Indvielsen af Raadhuset fandt Sted den 3. Juli 1742 efter at der var ringet 3 Gange med Stormklokken; tilstede var Raadmand Thomas Brun og Raadmand Jens Andersen Harring, Borgmester og Hospital-

forstander Rasmus Vohnsen, som holdt Talen, som gengives sammentrængt:

„Det som er Guds Huus, er til at frygte Gud udi, det samme er et Raadhuus at øve Ret og Retfærdighed udi, saa foruden derfor begge baade Gudsfrygt og Retfærdighed at bestyrke Religionen, det andet at styre og regere Menneskene, hvilke begge jeg kan anse som de fornemste Støtter og Piller, hvorved at deres Flor og Velstand skal befæstes og vedligeholdes saa fornøden, thi hvor skulde Gudsfrygt bedre findes end i Guds Huus, og hvor skulde vel Retfærdighed bedre øves end i et Raadhuus?

Det havde behaget Gud for 2 Aar siden at straffe denne By, som de fleste af os, Gud bedre det, finde, og da tillige med vore Huuse i Aske at nedlægge vor nylig forhen opbygte Raadhus, men Gud viste sin Naade ved at bevæge vor allernaadigste Konge til at hjælpe os ved med sine allernaadigste Hænder har hjulpet os til at opbygge dette Huus.

Min Formaning skal da først være til Eder, denne Byes samtlige Indvaanere i Dag vi nu første Gang indtræde i dette Hus og med Glæde kan se det oprejst af sin Aske, at vi af Hjertet opofre Gud og Kongen vor Taksigelse, Gud maa vi takke, der har nedlagt vort Huus, men igen har oprejst det, der har straffet os, men igen har villet hjælpe os.

Kongen, vor allernaadigste Herre, maa vi takke, der ynkedes over vor Elendighed, der har bevist os saa stor Naade, har bygget dette og vore Huuse, da vi ei selv formaaede at bygge dem.

Min Erindring skal dernæst være til Eder, siden den Ulykke og Ildsvaade der har overgaaet disse Huuse, mest foraarsaget af (Kaabersmed Hausbilds)

Uagtsomhed og Skødesløshed, enhver af Eder da tage sig i Vare, hvorledes omgaaes med Ild og Lys.

Hver Husbond med sine Tjenere og Husfolk hvorledes de og handler dermed, paa det de ei skal være Aarsag at baade I og Eders Naboer ei skal falde i slig Elendighed.

Til Slutning endelig vil jeg ønske og som jeg haaber I tillige med mig vilde gøre — — Gud bevare Hans Majestæt vor allernaadigste Konge, Gud velsigne ham for al den Naade, han har vist mod denne Bye, mod disse Huuse, mod dette vordt Raadhuus, Gud lade ham leve længe, Gud beskærme ham tillige med hendes Majestæt vor allernaadigste Dronning samt det ganske kgl. Arvehuus, Gud bevare vor kgl. Stiftamtmand — — — —“

Den 16. Juli 1748 var efter Magistratens Ordre paa Byens Raadstue de forsamlede, som skulde betjene Byens Sprøjter og Brandredskab i ulykkelig Tilfælde samt Jørgen Nielsen Tømmermand og Jens Bang Murmester, begge indskrevne til at være Sprøjtemestre og sørge for, at Sprøjterne altid er i forsvarlig Stand og betidig melde sig i Raadstuen, hvad dermed maatte mangle, til at faa vores Ordre, til at lade gøre det som fattes, og blive stedse tilbage i Byen, i det mindste en af dennem, eller at melde for Magistraten, naar nogen af dennem maatte rejse af Byen, hvorimod de nyde begge aarlig af Byens Kæmnerkasse 16 Rd. i Løn.“ Som det ses, er Lønnen nu ikke for hver Gang de møder, men et fast aarligt Vederlag.

Anno 1762 omtales, at Borgervæbningen *) skal

*) For at faa Borgerskab maatte man møde med en Attest fra Chefen for Borgervæbningen, at man havde forskaffet sig Armatuur.

møde tilfods, og være bevæbnet med Flint og Kaarde. Mandskabets Antal var 175, den ældste var 85 Aar gl., flere 70 og 60, det maa have været et kampdygtigt Korps. Byen var delt i 4 Fjerdinger: Smedegades, Slottensgades, Bredegades og Løvegades Fjerdinger.

Torsdagen den 7. September 1764 var Kammerraad Smith og Raadmand Andersen paa Raadstuen i Anledning af den Høigrevelige Exelence, Konferensraad og Stiftbefalingsmand, Greve af Knuths Skrivelse til Magistraten af 4de hujus med Borgerskabet at overlægge, hvorledes man bedst kunde udvise honeuers ved hendes Kgl. Høiheds Prinsesse Vilhelmine Caroline, nu Fyrstinde af Hessens, Gennemreise igjennem eller forbi Slagelse, og blev resolveret, at Borgerskabet skulde paradere under Gevær, hvad enten hendes Kgl. Høihed paserede Slagelse eller Turen falde om ved Antvorskov Slot.

Og tillige var Borgerofficererne fremkaldte for at Debilere, hvem der skulde være Captein udi afgangne Otto Heinrich Møllers *) Sted, som ved Døden var afgangen.

Og blev følgende Officerer udnævnte:

Til Captein Jens Christensen (Tobakspinder).

„ Leutenant Hans Laugesen Friis (Slagter og Værts-husholder).

„ Fændrik Lars Berthelsen (Bager).

„ Comandersergeant Jens Willumsen (Pottemager).
Smedegades Fjdg. Sergeant Johan Adam Trap
(Grovsmed).

Bredegades Fjdg. Sergeant Ole Clausen (Snedker).

*) Dette er den ældre Otto Heinrich Møller, som ejede Lille Antvorskov, og han testamenterede denne til sin Brodersøn af samme Navn.

Slottensgades Fjdg. Sergeant Johan Philip Leitz.
Løvegades Fjdg. Sergeant Jocum Hansen Ritter
(Pottemager).

Til Grenaderer:

Hans Nyeborg, Urban Krofas, Theoder Fass, Diderich Flachmichel, Hans Christian Holm, Jens Jørgensen, Christian Fischer, Frantz Meyer, Niels Baad, Johan Schuster og Hans Larsen.

Samme blev tilsagt og advaret at holde deres Sager i Beredskab, paa det, de paa første minde kunde være færdige og istand til at paradere under Gevær.

Det er ikke oplyst, hvilken Vej Prinsessen rejste.

Det er lidt vanskeligt at holde Borgervæbningens og Brandvæsenets Befalingsmænd ud fra hinanden, idet flere ser ud til at have tjent i samme Korps, men den øverstbefalende var i Reglen fælles for begge Korps.

Med Hensyn til Raadhuset skete der i 1790erne den Forandring, at en Etage blev paabygget og Assurancen steg fra 2240 Rdlr. til 5330 Rdlr., og beskrives saaledes: til Raadstue, Bytingstue, Sprøitehus, Vagtstue, Arestkjælder, under 12 Fag med Gevelb. 22 al. Planceværk og et lidet Hus, paa Raadhuset var Byens eneste Lygte.

Den 3. Juni 1802 udkom der et nyt Reglement for Borgervæbningen i Danmarks Købstæder, København undtaget, dette Reglement bestod af 26 Paragrafer, hvoraf nogle Uddrag af de vigtigste Bestemmelser vil følge nedenfor.:

Borgervæbningen skulde bestaa af 2 Klasser. De virkelige Borgere over 50 Aar, som skal bistaa Øvrigheden til god Skik og Ordenens Opretholdelse, det øvrige Mandskab af Borgerklassen under 50 Aar

kaldes det værgagtige Mandskab og er bestemt til at værne mod fjendtlig Overfald.

Der skal oprettes Ruller, og Borgervæbningen er kun bestemt til deres egen Købstads Forsvar, samt alene under deres egne Officeres Comando, og Amtet eller Stiftets Øvrighed, Korpset skal staa under en almindelig Borgerfane, hvori er Byens Navn og Vaaben. Officerspladserne besættes af Øvrigheden paa Forslag af den Høistkommanderende efter at være forelagt for Magistraten.

Underofficererne foreslaas af Compagnicheferne og beskikkes af den Høistkommanderende for Borgervæbningen, og ingen bør vægre sig ved at blive Underofficer, til Officer bør ingen tvinges.

Dersom nogen vil forloves (have Afsked) inden de fastsatte 2 Aars Tjenestetid, da træder for begge Graders Vedkommende disse tilbage blandt Borgernes Rækker under Gevær.

Der holdes aarlig Øvelser og Mønstring, Udeblivelse fra disse medførte, naar lovligt Forfald ikke var anmeldt, Bøder fra 2 Mark til en Rdlr., et Kvarter efter det fastsatte Klokkeslet 4 Skilling, Underofficerer det dobbelte og Officerer det 4-dobbelte.

Man saa helst, at Øvelserne holdtes om Søndagen, men kunde dog om fornødent benytte de søgne Dage.

Enhver, som nedsætter sig i Købstaden for at drive borgerlig Næring, bør før saadant tillades, godtgøre, at han har forskaffet sig det nødvendige Vaabentøj, der bestaar af 1 Gevær af samme Kaliber som de andre Borgeres, forsynet med Bajonet samt Patronstaske, indrettet til Patroner, og derhos et Sidegevær, med mindre Bajonetten er indrettet saa den kan bruges som saadan.

Samtlige Officerer, som hører til Borgervæbningen, skal i Tjenesten bære en af Overøvrigheden approberet Uniform, der dog ikke maa være som noget Korps i Armeen. Det borgerlige Feltegn af Guld maa være indvirket med grøn Silke, og maa bæres saadanne Epauletter som for Borgerskabet i København, Uniformen kan ogsaa til anden Tid bæres som Hædersdragt.

De Geværer og øvrige Munderingsarter, der af Byen er anskaffet til Brug for de Borgere, som ikke selv se sig i Stand til at anskaffe disse Genstande, skal bevares paa Raadstuen eller andet bekvemt Sted samt afleveres efter Brug.

Borgernes Uniform havde samme Snit som Officerernes, men mere simpelt og Chacot med Ponpon.

Et Borgervæbningsfond blev ligeledes dannet.

Saaledes som Borgervæbningen nu var oprettet, vedblev den at virke med sine Øvelser, Mønstringer og Paradering ved Kongebesøg eller lignende, ligesom de bistod Politiet ved Jødeforfølgelserne den 12. og 13. September 1819.

Byens Brandvæsen havde jo ved forskellige Brande haft Lejlighed til at udvikle sig og vise, hvad de duede til ved de forskellige store Ildebrande i Aarene 1740, 1772, 1774, 1775, 1782 og 1804. Brandallarmen foregik paa den Maade, at der klemtedes med Stormklokken, Vægteren peb og raabte Brand, Byens Tam-

Borgervæbnings-officer.

bour rørte Trommen og saa mødte alle de, der skulde gøre Tjeneste, tillige alle de, der kun gik i Vejen, men hele Byen kom jo paa Benene, dels fordi de frygtede Fare, og dels af Nysgærrighed. En Ildsvaade havde jo den Gang en hel anden Betydning end nu; den Gang kunde Ilden hurtigt gribe om sig i de letfængelige af Bindingsværk med Bræddegavle opførte Huse, hvoraf mange delvis var belagt med Straatag. Nu, da saa godt som alle Huse ere Grundmur med Brandgavle, er Faren jo meget mindre.

Omkring Aaret 1800 nævnes som Borgerkaptajn Kobbersmed Gotlob Hausbild, og han har rimeligvis været Chef baade for Brandkorpset og Borgervæbningen. En Premierløjtnant var den egentlige Leder af Borgervæbningen og Assistent ved Brandkorpset.

Den næste Kaptajn som kendes, er Uhrmager Seerup*), som døde den 29.-6.-1830, 85 Aar gammel, han havde, da han, kort før sin Død, solgte sin Ejendom til Snedker Peytz, betinget sig i Skødet, at Køberen leverede ham, naar han afgik ved Døden, en god og solid Ligkiste, dette var nu i og for sig ikke saa mærkeligt, idet det var meget almindeligt, at Folk havde deres Ligkiste staaende paa Loftet og Ligtøjet ligeledes liggende færdig.

Købm. Arnt Peder Kjerulff nævnes som Borgerkabsløjtnant, men maa rimeligvis have været Chef. Han optraadte, saaledes da Frederik den Sjette engang var paa Gennemrejse her i Byen, og Borgervæbningen ved den Lejlighed paraderede for ham. Kongen passerede langs Fronten og standsede ved Chefen, Købm. A. P. Kjerulff, der var iført en flunkende ny Uniform,

*) 1804 nævnes Seerup som Premierløjtnant.

Kongen følte paa Tøjet og bemærkede: „Det er en meget smuk Uniform De har paa“, hvortil Kjerulff svarede: „Ja, Deres Majestæt, Skræder Keller har ogsaa selv syet den og Klædet har saamænd kostet 5 Rdlr. Alen“. Kjerulffs Svar vakte almindelig Munterhed, selv hos den ellers alvorlige Frederik den Sjette.

A. P. Kjerulff døde den 18. November 1835, 45 Aar gl. Bager Augustinus Harder blev Chef for baade Borgervæbningen og Brandkorpset, han kaldtes i daglig Tale for Brandmajor.

Ved kgl. Resolution af 15. Juli 1840 blev den hidtilværende Borgervæbning i Slagelse ophævet og i dets Sted dannet et Korps under Navn af Brandkorps, hvorunder en særskilt Afdeling hvis Bestemmelse det var at være Politiet til Hjælp og vedligeholde Orden.

Som Følge heraf ophøre de forhen ved Borgervæbningen ansatte Officersposter og in specie Borgerkaptajnens. Den hos den Højstkommanderende ved Borgervæbningen værende Fane, Tromme m. v., den forrige Borgervæbning tilhørende, overleveres til den Højstkommanderende ved Brandkorpset.

Da nu Brand- og Politikorpset dannede 1 Korps var Bager Augustinus Chef for Korpset eller Brandmajor. Under Brandkorpset hører alle Byens Borgere og Indvaanere, som forhen hørte under Brand- og Borgervæbningen.

Christian Ludvig Stemann, Kommandeur af Danebroge og Dannebrogsmænd, Hans Kongelige Majestæts Kammerherre og Amtmand over Sorø Amt.

Gjør vitterlig, at jeg ifølge det under 29. December 1840 af det kongelige danske Kancellie approberede Reglement for Brandkorpset i Slagelse Kjøbstad, herved beskikker Borger og Grovsmed samt Jernstøber

Rasmussen til herefter at være Cecundleutenant ved Slagelse Kjøbstæds Brandcorpses Nedbrydningsmandskab, og har han i denne hans Bestilling nøie at opfylde de ham ifølge forbemeldte Reglement paa-liggende Pligter, samt i enhver henseende at forestaa samme saaledes som en tro og ærekær Undersaat og Cecundleutenant ved Brandcorpsets Nedbrydningsmandskab egner og anstaar.

Dets til Bekræftelse under min Haand og Embeds Segl.

Sorø Amtshuus, 3. Maj 1845.

Stemann.

(Segl).

Officererne udnævnes af Amtmanden efter Overlæg med Brandretten, Brandkorpset staar under Amtmanden, i hans Fraværelse under Politimesteren, Politimesteren som Brandinspektør bliver ogsaa den Højstkommanderende over Brandkorpset, ligesom over Politivagten, og i hans Fraværelse fungerer den her-efter nævnte Premierløjtnant eller Brandassistent.

Befalingsmændene for Sprøjterne vare Premierløjtnanten med 2 Sprøjtemestre og 2 Brandsvende, som Vandinspektør en Sekondløjtnant, som har Tilsyn med Sluffer, Tønder og Vandvogne, til Transport af Kar, Stiger, Flyttegoods m. m., en Sekondløjtnant er Anfører for Forbrækningen, han har til Hjælp 1 Under-officer og 12 Tømmer- eller Murersvende eller andre duelige Folk.

Den med Brandkorpset i Forbindelse satte Politivagt, som foruden at hjælpe Politimesteren med at opretholde Ro og Orden, har tillige Pligten til som Æresvagt at afgive Honnør for det kgl. Hus ved

Gennemrejse, naar Garnisonen er fraværende; denne Vagt bestaar af:

1 Premierløjtnant, 1 Sekondløjtnant som ikkun fungerer i førstnævntes Forfald, eller særlig beordres, 1 Commandersergent, 3 Underofficerer, 36 Mand og en Fanebærer.

Disse udtages alle af Borgervæbningens 1. Afdeling, af de, som er blevne Borgere siden 1807 og som er forsynede med Armatur og Vaaben. I Tilfælde af, at der ikke kan skaffes Mandskab nok, kan Korpset kompletteres med Handelsbetjente, Kontorister og deslige Personer.

Ved afgivne Æresvagter og andre højtidelige Anledninger benytter Politivagten Købstadens Borgersfane, derimod ikke i andre Tilfælde.

Enhver, som efter de forudgaaende Anordninger hører eller hørte under Brandkorpset og Borgervæbningen, skal under Straf af Mulkt, eller efter Omstændighederne straffes med Vand og Brød, hvis de nægter at gøre Tjeneste, eller modtage den Ansættelse, som paabydes dem. Dog dersom nogen ønsker at blive forskaanet for den Officerspost, hvortil han ansættes, kan Fritagelse forventes, imod at gøre Tjeneste som simpel Mand og betale 50 Rdlr. Sølv til Korpsets Fond, dog kun efter Bevilling af Kancelliet.

Borgervæbnings-
soldat.

VED BRANDKORPSET.

Da Subordination og god Orden er saare nød-

vendig, men ikke lettelig kan finde Sted, med mindre de Commanderende ere udmærkede fra de andre, saa bestemmes det, at de Officerer og Underofficerer, hvis Evne tillader det, skulle snarest muligt anlægge følgende Uniform: mørkegraa Kjole uden Rabatter, med 1 Rad gule Knapper, lange mørkegraa Pantalons, hvid Vest, Støvler, Chacot samt Sabel med borgerlig Felttegn og Distinktioner, som ere fastsatte for Officerer i Købstædernes Borgervæbning.

POLITIVAGTEN.

Politivagten bærer samme Uniform som forhen for Borgervæbningen, dog at der bruges Chacot med hvid Fjeder i Stedet for Hat. Løjtmanterne skulle ved denne Vagt anlægge Uniform; for Tambouren anskaffes samme for Byens Regning. Det øvrige Mandskab kan ogsaa anlægge Uniform, naar de vil og dertil have Formue. Indskriften paa Trommen er saalydende: Slagelse Stats Tromme, Anno 1750.

Naar en af Mandskabet har skaffet Uniform maa han ikke uden Nødvendighed oversættes til Brandkorpset. Mandskabets Armatur er et Gevær med Bajonet og en Patrontaske, som bæres over Skulderen i et sort Bandoler.

En Kjendelse af 5 Rdlr. Sølv, som betales af Enhver, der herefter tager Borgerskab og som træder istedet for den hidtil paaliggende Forpligtelse at forskaffe Armatur til det borgerlige Militaire.

Disse 10 Kr. betales endnu længe efter at Korpset forlængst er ophævet og er saaledes aldeles uhjemlet. Men det Offentlige giver ikke let Afkald paa nogen Indtægt, selv om det, som i dette Tilfælde, burde have ophævet Afgiften, da Forudsætningen for dens

Betaling bortfaldt, da Korpset først i 1890erne blev opløst.

Disse i sammentrængt Form gengivne Uddrag om Brand- og Politikorpset haaber jeg har været tilstrækkelig oplysende, saa den ærede Læser har faaet Indblik i begge Korps, baade deres Stilling hver for sig og deres gensidige Forhold.

Om Brandmajor Augustinus Harder *) fortæller en Slægtning, hans Sønnesøn, at da Frederik den 7de som Kronprins kom her igennem, paa Vej til Odense, og skulde have Befordring, tilbød Harder, som netop var i Besiddelse af en dertil egnet Vogn, vistnok lukket, at køre for Kronprinsen; dette skulde have givet Anledning til, at som Tak for den udviste Tjeneste blev Harder udnævnt til virkelig Major.

Da Tinghuset paa Løvegade i 1843 var færdigt, havde man ikke mere Brug for Arrestkælderens, hvorfor denne blev opfyldt og 2 Porte sat for til Sprøjtehus, hvorimod Kælderens ud mod Kirkestrædet „Magle Loge“ bibeholdtes som Bolig for Raadstuetjeneren.

I 1850erne fik Borgervæbningen en ny Fane skænket af Byens Damer. Fanen var af Silketøj med et paamalet Billede af Kong Valdemar den 2den, men er oprindelig St. Knuds Gildesegl i Slagelse, kun Kongens Sæde har undergaaet en Forandring fra en Skammel til en Sofa. **)

EGNE ERINDRINGER.

Slagelse Politikorps, som jeg kan huske det, havde i Almindelighed for Mandskabets Vedkommende, ikke

*) Harder døde omkring 1856.

**) Billede findes i Aarbog V 1916, Side 35.

alle Uniform, dette var jo heller ikke absolut paabudt, men dog ønsket, men Tid efter anden blev Uniform almindelig, blaa, dobbeltraded, med gule Knapper forsynet Frakke med grøn Krave, en Kasket, spids mod Pullen, Kokarde, et Par gule Knapper. Benklæder efter Behag, dog helst mørke. Armaturen var Gevær med Bajonet, Livgehæng, Fænghætte og Patrontaske.

Øvelserne foregik paa Dragonernes Excercerplads uden for Smedegades Port, hvor nu den nye Markskole er opført. Skydeøvelserne holdtes i Lystskoven imellem det nuværende Kristinelund og Sommerdalen. For Slagelse Drengene var det en Begivenhed, naar Borgerne rykkede ud til Øvelse; det var jo en Slags Soldater, ganske vist havde vi jo Dragonerne, men jeg tror nok, at de fleste Drengene kun betragter Fodfolket som de rigtige Soldater, disse er det jo ogsaa lettest at kopiere i deres Leg.

Øvelserne varede kun nogle faa Dage i August eller September Maaned og om Eftermiddagen 2--3 Timer, og da blev Korpset kommanderet af Premierløjtnanten og efter endt Øvelse Præsentation for Kaptajnen og Borgmesteren.

Efter Harders Død blev Joseph Møller Chef for Brand- og Politikorpset; han var født den 16. April 1805 og gift den 22. September 1829 med Kristine Margrethe Friis, havde lært Slagteriet, men blev senere Marschandiser og Lysestøber.

1864 gjorde Korpset Honnør som Æresvagter ved Kaptajn Johansens Jordefærd, samt afgav Æressalver over Graven, og atter saavidt jeg husker i 1866, da Kong Kristian kom til Slagelse Banegaard for derfra at blive afhentet til et Jagtparti paa Lerchenborg paradereede Korpset foran Banegaarden, hvor Kongen

hilste paa Befalingsmændene og takkede Korpset for Opmærksomheden.

Om Møller blev Kaptajn før Kongebesøget eller strax efter husker jeg ikke, men jeg ved, at det var omkring Midten af 1860erne, at den Begivenhed indtraf, som Møller satte megen Pris paa, nemlig da han blev udnævnt til virkelig Kaptajn; selve Begivenheden husker jeg særdeles godt, idet der for den nybagte Kaptajn indtraf et mindre Uheld.

For at ære deres Chef stillede Korpset til Parade, stramt pudsede, uden for Kaptajnens Bopæl paa Slotstengade og afgav deres Honnør; efter at Premierløjtnanten havde holdt en Tale traadte Kaptajnen, som havde staaet paa Fortovet, ud paa Gaden, hvor han i en lille Tale takkede Korpset for den Ære, der udvistes ham, og idet han derefter takkende, meget bevæget vilde træde tilbage, glemte han den dybe Rendesten, og Kaptajnen, der var i fuld Galla, trekantet Hat med Fjeder, Epauletter, Skærf og Sabel, satte sig paa Fortovskanten med Fødderne i Rendestenen. Det var jo ikke let for Korpset og Tilskuerne at bevare Alvoren, og for os Drengene allermindst.

Naar man blev ansat i Korpset fik man en saalydende Skrivelse:

„Herved maa jeg tjenstlig meddele dem, at de fra Dato er ansat ved Politivagten her i Byen og har at afhente Gevær og Lædertøj hos Hr. Premierløjtnant Mölenbach Fredagen den 18. Eftermiddag Kl. 3, hvilket tjener til fornøden Efterretning.

Slagelse, den 15. August 1876.

Med Agtelse
J. Møller, Kaptajn.“

og havde man først faaet denne Skrivelse saa var man ansat.

Dog kan jeg huske, at en nu afdød Malermester, da han indfandt sig hos Premierløjtnant Mölenbach efter at have faaet fornævnte Skrivelse, udtalte, at han ikke ønskede at være Medlem af denne Forening, hvorfor Premierløjtnanten gjorde Maleren opmærksom paa, at det absolut ikke var en Forening, men en Borgerpligt.

Havde man altsaa meldt sig hos Premierløjtnanten og faaet udleveret Gevær med Lædertøj, saa manglede man jo baade Frakke og Kasket, nyt vilde man jo nødig anskaffe, man fik saa at vide hos fornævnte Befalingsmand, hvem der var afgaaede, og saa kom det jo an paa at træffe den, som havde samme Korpus som en selv, naa, saa nøje tog man det jo ikke, og Frakken var i Reglen enten for vid eller for snæver; den jeg fik havde sidstnævnte Egenkab, hvilket jeg ved en senere Lejlighed maatte undgælde for.

Da jeg i 1876 blev ansat i Korpset, var Skiveskydning eller med andre Ord al Skydning forlængst ophørt.

Øvelsespladsen var ikke mere Exerцерpladsen, Dragonerne havde forlængst forladt Byen og Marken var lejet ud; nogen fast Øvelsesplads havde Korpset ikke, forskellige Pladser blev brugt, den saakaldte „Vestermark“ uden for Slotsporten, Markedspladsen ud mod Smedegades Landevej, hvor det sidst anlagte Stykke af Kirkegaarden nu er, Ridehuspladsen, eller som Pladsen rettelig burde hedde Rytterstalds-pladsen; Borgerskolens Gaard var det sidste Sted, Korpset holdt Øvelse.

Øvelserne varede, som før omtalt, 3—4 Dage med 2 à 3 Timers Øvelse daglig. Disse bestod i March og Geværgrab, afbrudt med jævnlig Rørstilling, saa anstrengende var det just ikke. Cigarerne havde man i Patrontasken, den skulde jo bruges til noget; havde man nu i Rørstillingen eller under Hvilen faaet Ild paa Cigaren, saa gled denne, naar Ret eller Trædan lød, hurtig ned i Cigarsluggeren, det er Geværløbet, Explosion var ikke at befrygte, da det var længe siden, den havde lugtet Krudt.

Marketendere, som jeg kan huske, var først Ø-handler Jens Sørensen, med den hvide, stivbenede Hest, derefter Schwartz og Invalid Nathan. Serveringen bestod kun af Øl, Sodavand og Kager, for Nathans Vedkommende Frugt.

Naar nu Øvelserne var vel overstaaet, kom den store Dag. Korpset fik Ordre til at stille velpudset paa Bjærgbygade med Front mod Politikammeret og med Musikken paa højre Fløj. Efter at Kommandersergenten havde afleveret Korpset til Premierløjtnanten, kommanderede denne Ret, præsenter Gevær, se til højre, Musikken faldt i med „de gode gamle Ægyptere“ og Fanen førtes til højre Fløj, og efter at der var afgivet Honnør for Kaptajnen, som var i Galla, førte Premierløjtnanten Korpset til Øvelsespladsen, hvor kort efter Borgmesteren og Politimesteren i en og samme Person viste sig, og blev modtaget af Kaptajnen, som derefter overtog Kommandoen og lod Korpset gøre Honnør for Borgmesteren som dets øverste Chef, og efter lidt March og Geværgrab takkede Borgmesteren Korpset for den gode Holdning og de smukke Øvelser samt den gode Borgeraand, som herskede i Korpset. Hermed var den første Del

af Programmet til Ende, nemlig den alvorlige Del, ja det var en stor Dag for den gamle Kaptajn.

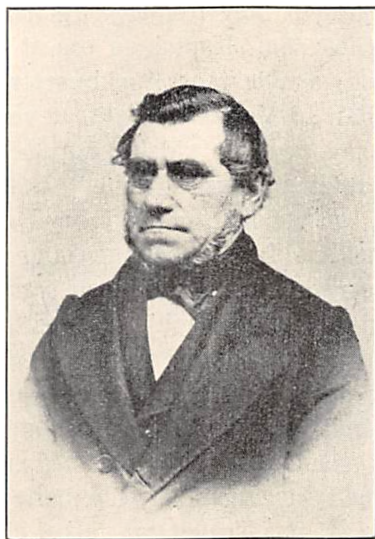
Borgmesteren, som dengang hed Øllgaard, var i Forvejen bleven indbudt til det aarlige Festmaaltid, som for det meste blev holdt her i Byen paa et af Hotellerne, i Lystskoven eller ved Næsby Strand, dette sidste Sted pr. Vogn, og altid i Uniform. Prisen pr. Kuvert varierede fra $1\frac{1}{2}$ til 2 Kr. med Kaffe, til en Bolle Punch gav hver Deltager 50 Øre, alt i alt kunde en saadan Festaften koste omkring 3 à $3\frac{1}{2}$ Kr. for hver.

Ved 12 Tiden blev Borgmesteren fulgt hjem af Korpset; efter at have sagt god Nat til denne, lød gerne fra Kaptajnen: „Børn, jeg har glemt mine Galoscher“; disse maatte naturligvis hentes, men det var sjældent, at dette gik saa hurtigt; Resultatet blev en Bolle Punch, og at brænde denne af var Kaptajnens Specialitet.

Kaptajnen kunde godt lide Sang, og imellem Sangene fortalte han Historier, og blev han træt, fortsatte andre, og med dette gik der gerne et Par Timers Tid, hvorefter Kaptajnen blev fulgt hjem, efter ham de andre Befalingsmænd efter Rangene. Politik omtaltes aldrig ved disse Sammenkomster.

Men ved en Strandtur, som Korpset foretog efter endt Øvelse i den mest bevægede politiske Tid, havde det nær gaaet galt. Efter endt Spisning blev der sunget nogle Sange, bl a. den: „Og den har Tysken haanet og traadt den under Fod“; en Gmd. fra Hemmeshøj, som jeg havde været i Tjenesten sammen med, kom hen til mig, meget forbitret, og sagde, at vi skulde tage os i Agt, fordi vi havde sunget: „Og den har Venstre haanet og traadt den under Fod“, men uagtet jeg gjorde ham opmærksom paa, at jeg,

der havde været tilstede hele Tiden, kunde forsikre ham, at det ikke passede, saa blev han ved at paa-staa, at han havde Ret, og at vi skulde tage os i Vare. Ved sin Højrøstethed havde han faaet samlet en Del ligesindede, som indtog en truende Holdning.

Møller,
Chef for Brandkorpset og
Kaptajn for Borgervæbningen.

Imidlertid var Borgmester Øllgaard kommen tilstede, og han foreslog saa, at vi hellere maatte tage hjem og lade Urostifterne beholde Pladsen. Dette er den eneste Gang i de Aar, jeg har staaet i Korpset, at Uro af den Art har fundet Sted.

Inden for Korpset havde der rejst sig en Opposition, som fandt, at det var en besværlig Historie at møde til Øvelserne, og de paastod samtidig, at vi

kun var til Grin for Byens Ungdom. Disse Misfor-
nøjede, hvoraf især 3 var meget ivrige med at agitere
for at faa Korpset opløst, fik imidlertid en Del Med-
lemmer paa deres Side, og disse sammenkaldte saa
til et Møde paa Stat Hamborg, hvortil Kaptajnen
ligeledes var indbudt. Da en Liste efter megen Tale
for og imod Sagen blev fremlagt og havde faaet en
Del Underskrifter, bad Kaptajnen om at faa Listen at
se, og idet han skulde tage Blækhuset nærmere hen
til sig, kom han af Vanvare (?) til at vælte dette ind
over Listen, saa den var aldeles ubrugelig. Efter et
Udraab af Kaptajnen over Uheldet, bestilte han en
Bolle Punch, og det hele endte i Fryd og Gammen;
altsaa et Blækhus frelste denne Gang Korpset fra
Undergang, og jeg tror, at de fleste var tilfreds med
Resultatet, thi i Grunden holdt de fleste Medlemmer
meget af Korpset og deres gamle Kaptajn, og for
hans Tid var det jo frelst, han naaede ikke at se det
blive opløst, hvilket vilde have gjort ham meget ondt.

1878 ved Hendes Kgl. Højhed Prinsesse Thyras
Formæling med Hertugen af Cumberland var hele
Byen illumineret, paa Torvet var anlagt et Springvand
med Grønt omkring, Borgerkorpset med Fane og
Musik i Spidsen marcherede igennem Gaderne om
Aftenen, det var ved denne Lejlighed, at min snævre
Uniformsfrakke revnede i Ryggen i den Grad, at den
var absolut ubrugelig.

1880 blev Kaptajnens sidste Aar; ved Strandturen*),

*) Ved denne Strandtur, hvor som sædvanlig Tambouren Schu-
bart var med, hændte ham følgende: Schubart, der var i godt
Humør (ikke misforstaas), vilde efter endt Spisning forsøge sig
som Sømand, og idet han fra Broen vilde træde i Baaden be-
regner han ikke, dels at Baaden giver sig, samt glider fra
Broen, Resultatet blev, at Schubart kom ikke ombord, men
udenbords.

som ogsaa dette Aar afsluttede Øvelserne, udtalte han ved Bordet: Dette er sidste Gang, jeg er samlet med mit kære Korps og takkede for den Glæde, det havde været for ham i de mange Aar, han havde været knyttet til det, og at han haabede, at de, naar Korpset næste Gang var samlet, hvis de kørte i Skoven, da vilde kaste et Blik ind over Muren til hans Grav og mindes deres gamle Kaptajn.

Kaptajn Joseph Møller døde den 19. Juni 1881 og Korpset ærede ham ved som Korps at følge deres gamle Kaptajn til Jorden; iført Uniform og hvide Handsker marcherede det foran Ligvognen, og fra denne bar det ham til Graven.

Efter Møller blev Premierløjnant Mölenbach Chef for Korpset, saalænge han levede, og han ledede det i samme Aand som under Kaptajn Møller. Efter Mölenbach blev Tobaksfabrikant Vilhelm Lange Chef, og Korpset fortsatte i samme Spor, men enten nu Lange ikke har haft det rette Greb, eller han har manglet Interesse eller hvori det har ligget, Korpset sygnede hen, maaske havde det overlevet sig selv; vel mødtes der endnu til Øvelserne, og disse afsluttedes som sædvanlig med en Fællesspisning, men man mærkede, at en ny Tid var kommen, Interessen for Korpset var mindre, der var ganske vist indført den Reform, at kun den halve Del af Korpset skulde møde ved Ildsvaade.

Imidlertid blev Oppositionen inden for Korpset større og større, de Gamle faldt for Aldersgrænsen, de ny, der kom til, følte det nærmest som en Forurettelse. Garvergaardens Brand Nytaars Nat 1891 var saavidt jeg husker den sidste Brand*) Korpset

*) Se Aarb. 1919 III. Aargang. Slagelse Ildebrands Historie.

mødte ved; om det var Chefens Uheld ved denne Lejlighed, som fik Bægeret til at flyde over, ved jeg ikke, men kort Tid derefter blev Korpset efter Andragende ophævet, mod at der dannedes et Ordenskorps, forsynet med Politistave.

Knippelkorpset var vistnok Kælenavnet. Men Barne- net maa have været dødfødt, for i alle de forløbne snart 30 Aar er der vist ikke et Menneske, der nogen sinde har set det give noget Livstegn fra sig.

Af Befalingsmænd ved Borger- eller Politikorpset erindrer jeg følgende:

Viktualiehandler Edvard Olsen, Løjtnant, Glarmester Withous, Kommandersergent, Købm. P. Christensen, Løjtnant, Købm. Mogensen, Løjtnant, Cand. pharm. August Andersen, Sergent, Guldsmed Jørgensen, Sergent, Købm. Michelsen, Sergent, Rebslager Lerche, Sergent.

Raadhuset blev solgt ved Auktion 1868 for 5600 Rdlr. og nedbrudt. Sprøjterne blev derfor flyttet til et nyopført Hus Nord for St. Michaels Kirke, altsaa har Slagelse nu i over 50 Aar været uden Raadhus; denne Købstad er vistnok den eneste i hele Kongeriget Danmark, som intet Raadhus besidder, og har næppe nogen Udsigt til foreløbig at faa et saadant.

BRANDKORPSET,

hvor Kaptajn Joseph Møller ogsaa var øverste Chef, var ikke som nu med fast Brandmandskab, men havde almindelig Værnepligt, hvilket havde tilfølge, at opkom der Ildløs, saa skulde jo alle disse Mennesker underrettes; man manglede Knappen, og Politistation fandtes ikke, i altfald ikke officielt, (der fortælles, at

om nogen henvendte sig paa Byfogedkontoret om Politihjælp, var det almindelige Svar: Se ind hos Edvard Olsen*) der træffer De nok Politiet). Var det nu om Natten, at Ilden udbrød, saa var det jo Vægterne eller tilfældige Gadevandrere eller Bagere, der opdagede Ilden; de første, der vækkedes, var jo Chefen, Sprøjtemestrene samt Tambouren; Politi og Vægtere raabte Brand samt peb i deres Fløjter, Tambouren slog Trommen. Om en Hattemager, som indehavde denne Stilling, hed det sig, at han slog Trommen med Knoerne, Klemtning var ophørt; med dette Spektakkel fik man vækket hele Byen, man saa Folk i Døre og ved Vinduer, og af de forbiløbende søgte de at faa at vide, hvor Ilden var; med andre Ord for at faa det nødvendige Mandskab ud, om det var nok saa lille en Ildløs, saa kom hele Byen paa Benene, nogle af Angst og andre for af Nysgerrighed at ile til Brandstedet, og her samledes saaledes mange flere, end der var Brug for og gik derfor kun i Vejen for Mandskabet. Vandslufferne foer igennem Gaderne til Vandstedet og kom halvfulde tilbage, idet Vandet ved Gadernes Ujævnhed sprøjtede ud af Tønderne, i de fleste Tilfælde reddedes kun en Del af Bohavet, og Huset enten nedbrændte eller ødelagdes af Vand.

Brandvæsenets store Dag var ellers de aarlige Mønstringer, som altid foregik paa Nytorv. Sprøjterne opstilledes i en Række med Front mod Købm. Hans Jacob Schous Gaard, Nedbrydere og Redningskorps paa Torvets nordre Side og Vandforsyningen med Sluffer paa den østre; naar alt dette var paa

*) Edvard Olsen, som var Høker, havde tillige et Værelse for Gæster, hvor en Del Borgere søgte.

Plads, ordnet af Assistenten, ankom Borgmesteren og Brandkommissionen, modtaget af Kaptajn Møller. Efter at Eftersynet eller Paraden havde fundet Sted, overtog Kaptajnen Kommandoen, og fulgt af Tam-

Banner for Slagelse Brandvandsforsyning.

bouren, som paa Kaptajnens Ordre gav Signal til hver Sprøjte naar dens Tur til Prøven var inde. Kaptajnen var alle Vegne paafærde, han havde, som man siger, et Øje paa hver Finger, Handelsbetjente og

Kontorister var for en Del ansat ved Redningskorpset, men Resten maatte gøre Tjeneste dels som Pumpere og dels ved Slangerne; disse Mandskaber holdt sig i Reglen meget tilbage, Slangerne var jo indsmurt med Fedt. Kaptajnen, som lagde Mærke til deres Beskedenhed, kommanderede dem øjeblikkelig til at tage fat, idet han bemærkede, at her gjaldt ingen Personsanseelse, og det kan tilføjes, at Kaptajnen fordrede absolut, at hans Ordre straks blev udført.

Jeg kan saaledes huske, at ved en Brand paa Smedegade, hvor jeg stod Post i Porten, vilde 2 Borgere trænge gennem denne ind i Gaarden, og medens jeg nægtede Adgang, kom Kaptajnen tilstede, og da de nægtede at passere Gaden, fik jeg Ordre til at sætte dem op i Arresten, men nu vilde de hellere passere.

Der blev ved disse Mønstringer sprøjtet paa Schous Ejendom, som saaledes gratis fik sin Façade vasket; for Byens Drenges var det ogsaa en Festdag, de tog Plads foran Straalerne for at faa et Regnbad, men det hændte jo, at Straalemesteren gav dem hele Straalen, et Hvin fra de ramte og et Glædesskrik fra de andre Drenges var Resultatet.

Vandforsyningen har jo altid været et svagt Punkt for Slagelse By, særlig i tørre Somre, idet kun meget faa Brønde kunde holde til Vandforsyningen ved en Ildebrand, og man maatte derfor benytte Byens Branddamme, og dette var jo besværligt; man anskaffede smaa Trækvogne med en lille Vandbeholder, beregnet til en Mand, disse Vogne var ilde set af Mandskabet, store Vandvogne blev dissers Afløsere, og man kan bogstavelig talt sige, at forannævnte Trækvogne stod oppe paa Kirkepladsen og sank i Grus.

Efter Kaptajn Møllers Død skiltes Brandkorpset fra Politikorpset og fik sin egen Chef, nemlig Bødkermester Albertus Rasmussen, som blev udnævnt til Brandinspektør.

Værnepligten blev ved at bestaa, dog afholdtes der en Slags Session, hvor de, der vilde, kunde købe sig fri mod et aarligt Vederlag, og for disse Penge blev der saa antaget en Del lønnet Betjening, senere er alt Mandskab ved Sprøjterne blevet fast ansat. Med Vandværkets Anlæggelse i 1880erne tabte Sprøjterne deres Betydning ved indenbys Brand, og med Telefonen og Politistationen som Hjælpemiddel ophørte al Brandalarm, nu ledes Brandkorpset af Stadsingeniør Kerstens, og vi er ikke saaledes stillet, som vore Forfædre, at vi med Angst og Bæven lægger os til Ro om Aftenen, altid frygtende, at Ilden ved Uforsigtighed, Lynnedslag eller af onde Mennesker skulde paa-sættes vore Boliger, sligt tænker ingen paa mere, vort Brandkorps sørger for vor Sikkerhed og vor Nattesøvn, nu trykkes der kun paa Knappen og kun det nødvendige Mandskab møder og kun de, Ilden har gæstet, bliver allarmereret og alle vi andre sover saa trygt, at den halve By kan være brændt, uden at den anden Halvdel ved noget derom.

Af gamle Befalingsmænd ved Sprøjterne mindes jeg følgende:

Tømrmester Frederiksen, Blikkenslagermester Haagen Olsen og af Straalemestre Skomager Lynge og Skomager Niels Madsen; disse sidste sørgede for Slangernes Reparation.

KILDER :

Raadstueprotokollen, Skøde- og Panteprotokollen for Slagelse Købstad, en Beretning fra 13. April 1743 findes i det kgl. Bibliotek.

HELLIGE KILDER I SORØ AMT

EFTERSLÆT

Af

Gunnar Knudsen.

Efter at min Artikel om Helligkilder er fremkommet her i Aarbogen (1918, Side 1-47), har jeg fra forskellig Side til min Glæde mærket, at der virkelig er Interesse for disse Minder. Man har haft Planer om at restaurere en enkelt af Amtets mere berømte Kilder i Lighed med Hellig Anders Kilde, uden at det dog endnu er blevet bragt til Udførelse. Andre Steder i Landet omgaas man med lignende Planer, f. Eks. ved Skt. Søren's Kilde i Holmstrup; i Vendsyssel har „Historisk Samfund“ for egne Midler i de senere Aar opstillet Indskriftssten ved ikke faa Kilder; faar blot alle Helligkilderne paahæftet en saadan Etikette af holdbart Materiale, vil deres Fredning antagelig være sikret i en overskuelig Fremtid.

Samtidig med at Interessen for Bevaring af Minderne paa forskellig Maade har givet sig Udslag, har jeg ogsaa modtaget Oplysninger, der paa flere Punkter supplerer vor Viden om de stedlige Helligkilder; antagelig kan der oplyses mere endnu, og jeg vil være meget glad ved at modtage yderligere Bidrag.

Om *Skt. Knuds Kilde* i Slots-Bjærgby har Parcel-list *Niels Skov*, Slots-Bjærgby Mark, sendt mig nogle Oplysninger. Efter N. Skovs Formening er det den Kilde, der er beliggende i den østlige Del af Byen tæt ved Gadekæret.

Efter Udskiftningen grænser Præstegaardens Jord ikke til Kilden, men Jorden omkring denne betragtes vistnok som Gadejord. I Niels Skovs Skoletid var Kilden forsynet med et Brøndværk af Træ, og man trak Vandet op med en alm. Brøndkrog. Det var almindeligt, at Skoledrengene i Frikvarteret hentede Vand til Læreren, Severin Petersens Kone, da Vandet i Skolebrønden ikke var godt, formentlig forarsaget ved det nære Naboskab med Kirkegaarden. Drengene blev gerne belønnede med Kager for deres Arbejde, der jo interesserede dem mere end Skoleundervisningen. Kildens Brøndværk er senere gaaet i Forfald, og der er ved Sogneraadets Foranstaltning blevet sat en alm. Træpost i. Kilden har ofte om Sommeren forsynet omtrent hele Byen med Vand. Niels Skovs Fader har fortalt, at han i sin Tid tillige med en anden Mand rensede Kilden; han sagde, at den var meget vandførende, og Vandet vældede bestandig op af en Trærod i Bunden af Kilden. N. S. formoder — ikke uden Grund — at dette kan være Resten af en udhulet Træstamme, den ældgamle, primitive Form for Udbygning af en Brønd. — Det fortælles endvidere, at det i Pastor Winthers Tid var almindeligt, at man ved Daabshandlinger hentede Vand fra Kilden. Antagelig er dette sket i Henhold til gammel Skik, for de kunde jo let faa Vand betydelig nærmere ved.

Nogle Minder fra *Slots-Bjærgby*, der tillige angaar

Hellig Anders' Kilde i Landsgrav, har jeg faaet meddelt af Propr. *Chr. Jespersen*, Tranderupgaard, og han skriver følgende:

„Det er ikke fordi De skal tro, jeg vil gøre mig klog angaaende de hellige Kilder ved Slagelse og Omegn. Men jeg vil fortælle Dem lidt om Slots-Bjærgby fra Tiden omkr. 1830—40. Nu læste jeg et Stykke i „Sorø Amts Dagblad“ om en hellig Kilde der i Byen. — Min Farfar havde en Gaard i Slots-Bjærgby nogle Aar; den Tid gik Fader i Skole i Slagelse. Paa Gaarden var en gammel Aftægtsmand, en snurrig gammel Fyr, der troede paa alt fra gammel Tid. Han var ikke slem til at vaske sig eller til at vaske sit Tøj; de Knæbenklæder, som han gik med, havde ikke været vasket i den Tid, Fader kendte ham; de var af Skind og derfor helt blanke. Han havde tit rødrandede Øjne af Vind og Støv, og naar dette indtraf, gik han til *Landsgrav* og hentede en Dunk Vand at vaske og bade dem med. Om det var ved Hellig Anders Kilde eller Blindekilde, skal jeg ikke kunne sige *).

Aftægtsmanden gik regelmæssigt en Gang om Ugen til Slagelse for at faa fyldt sin Brændevinsdunk, og kom ligesaa regelmæssigt fuld hjem. Ved en saadan Tur hoppede han af en Vogn og forstuede sit ene Ben el. sin Fod. Saa maatte han bede en af Karlene om at hente sig en Dunk Vand til Øjnene i Landsgrav; herfor skulde Karlen have fire Skilling og en Pægl „Kone“ (ligemeget Mjød og Brændevin

*) Da jeg ikke har fundet Minde om, at andre Kilder i Landsgrav end Hellig Anders Kilde har været anset for hellige, tør jeg roligt gaa ud fra, at her er Tale om Hellig Anders Kilde. *G. K.*

blandet). Fader fortalte saa, at Karlen ikke gad gaa til Landsgrav efter Vand, men gik om i Byen (Slots-Bjærgby) til „Kildebrønden“ og fyldte Dunken der. Saa snart den gamle skulde bruge af Vandet til Øjnene, mærkede han Snyderiet og blev meget vred. Om Vandet nu har været for koldt, ved jeg ikke; hvis det var om Sommeren, skulde det jo blive lunkent, før det kom hjem, hvis det var fra Landsgrav. Karlen tilgav han aldrig, og han var i Hælene paa ham altid for at se, om ikke han ligeledes snød sin Husbond, og han lovede ham, at han nok skulde faa Lov at løbe mange Ture til omsonst. Det passede; Karlen havde et Ærinde i Slagelse, det maatte han løbe om tre Gange. En Gang glemte han det, og en anden Gang var Manden ikke hjemme. — Saa bad Karlen om at faa Lov til at rejse, han turde ikke være der længere for den Gamle. — Hvad denne Kildebrønd i Slots-Bjærgby var for en, har jeg ingen Mening om, men den Gamle havde dog ingen Fidus til den med Hensyn til Lægedom for Øjnene. En Ting ser man af dette, at Troen paa de hellige Kilder var ved at forsvinde og var kun fast hos gamle Folk.“

Jeg har gengivet Chr. Jespersens Meddelelse fuldstændigt, fordi jeg anser den for at være af særlig Interesse derved, at den viser lidt om den daglige Brug af Kildevandet som Medicin; det almindeligste var jo Troen paa Vandets helbredende Kraft Skt. Hans Aften. At der her ogsaa er Tale om Skt. Knuds Kilde i Slots-Bjærgby, maa anses for rimeligt, og Fortællingen viser jo med stor Tydelighed, at denne ikke ansaas for at have helbredende Egenskaber; den maa tidlig have mistet sit Ry, hvad der stemmer rig-

tig godt med den Omstændighed, at der ikke direkte er overleveret noget om Valfarter til den. Iøvrigt er Fortællingen interessant ved at bevare Mindet om en saadan gammel, snavset, surøjet Særling, der aabenbart har været anset for at være lidt af en Troldmand. Hans Navn er glemt, men han staar alligevel levende for os efter Beskrivelsen.

Om den hellige Kilde i *Ørslev* (Skt. Hans Kilde?) meddeler Chr. Jespersen endvidere:

„Hos Gdr. Niels Sørensen i *Ørslev* saa jeg for ca. 40 Aar siden en stor flad Sten, som N. S. fortalte laa paa Kanten af den hellige Kilde, der er paa denne Gaards Jorder. Der var nogle Hulninger i den ene Kant, der efter N. S'. Meddelelse var kommet af, at de, som trak Vand op af Kilden, i mange Aar havde ladet Rebene skure paa disse Steder; det kunde nok se ud dertil. Saa viste han mig ca. 20 smaa Sølvmonter fra det 16.—17.—18. Aarh.; de havde været kastet ned i Brønden, og da N. S. rensede denne, fandtes de i Mudderet, efter at dette var kørt hen paa Marken. N. S. sagde, at Drengene og Husmændene tog de fleste“.

At Ofring af Penge har været meget brugt ved Kildedyrkelsen, har tidligere været berørt, og er et godt Vidnesbyrd om, at det har været en Helligkilde.

Ved *Sønder-Bjærge* skal ogsaa ifl. Chr. Jespersen have været en hellig Kilde, som kaldtes *Skt. Karens Kilde*, men om der har været afholdt Kildemarkeder o. lign. vides ikke.

„Den mærkeligste og mest kendte samt den betydeligste Kilde der paa Egnen var ellers den Øst for *Snedinge* ved Kildehuset (fortsætter Chr. Jespersen). Om den har været saa hellig som de omtalte,

skal jeg dog ikke sige noget om. For 50—55 Aar siden, naar vi en Gang eller to om Sommeren kørte til Karrebæk og Enø, bedede Fader tit ved Kilden, hvor vi gav 4 Skilling for at laane en Spand for at vande Hestene. Jeg syntes det var noget dejligt Vand, langt bedre end det, vi havde hjemme (det kunde det sagtens være). Kilden var omsat med store Sten, og Vandet løb altid derfra ned over Vejen ud i Engen. Gamle Maler Wagnblast, som var født og opdraget der nær ved, fortalte, at i hans Barndom stod her fire store Egestolper, ca. 4 Alen høje, og Folk fortalte, at der havde været Tag over med Hejseværk i til at trække Vand op. — Efter hvad jeg ved, er Kilden nu drænet ned under Vejen“.

Nogen Helligkilde ved Snedinge har jeg ikke fundet noget om. Men det kan næppe være den tidl. omtalte *Hittinge* Kilde (se Aarb. 1918, p. 29). At Navnet *Hittinge* maa være forkert, er der nogen Grund til at antage, da det ikke kan eftervises paa Stedet, men Forskellen mellem Navnene *Snedinge* og *Hittinge* er for stor til, at man kan antage en simpel Skrivefejl.

En *Skt. Peders Kilde* i Gerlev nævnes i Trap, 4. Udg. III. Bd. Side 181, men jeg kender ellers intet til den.

Angaaende *Hellig Daas Kilde* henviser Hr. Poul Skadhauge, København, mig til Generalkrigskommissær Dr. J. V. Neergaards „Statistisk økonomisk Beskrivelse over Øster-Flakkebjerg Herred“, Kbh. 1830, p. 24, hvor der om Helligkilderne bl. a. staar: „nogle ere udfyldte med Jord og aldeles tilintetgjorte; dette er f. Eks. Tilfældet med den saakaldte Helligdaaskilde paa afdøde Knud Lunds Lod i Fogedby, som for dum besøgte St. Hansdag af Syge. Efter Kildens

Tilintetgørelse har man flyttet Fattigblokken, som før var ved den, til Byen", og Forf. nævner desuden flere Kilder uden Navn.

Da disse spredte Bemærkninger, som jeg fra forskellig Side har faaet tilsendt, i nogen Grad udfylder det tidligere meddelte Stof, har jeg ment det rigtigt ogsaa at lade disse fremkomme, og det skulde glæde mig, om det muligt kunde give Anledning til, at der kom Oplysning fra anden Side om andre af Helligkilderne.

HINDHOLM.

HALVTREDESAARIGE ERINDRINGER.

Af

L. P. Jensen.

„Mindet vel lader som ingen Ting;
er dog et lønligt Kildespring.“

I.

Det har ofte med Rette været omtalt, hvilken stor Indsats Folkehøjskolen Hindholm har ydet for en Menneskealder eller mere siden til aandelig og materiel Udvikling af den danske Bondestand. Der siges i en Udtalelse af en Højskoleforstander 1902, hvad der sikkert erkendes fra alle Sider: „Værdien af en Skoles Kulturarbejde maa maales ved dens Lærlinges Liv“. Det kan vel siges med Sandhed, at der af mange af disse Ynglinge blev Mænd, der ærligt og redeligt har tjent Fremskridtet og Udviklingen i vort Folk, særlig i det danske Landbrug; men ogsaa i mange andre Forhold har de lagt Skuldrene til. Den gode Hindholmer mindede tidt om det Ideal, der peges imod paa Frihedsstøtten, at den fri Bonde maa vorde „kæk og oplyst, flittig og god, hæderlig Borger“; og for kort

Tid siden, da den stoute og afholdte Bonde Hans Jensen i Vemmelev afgik ved Døden, og for lidt længere tilbage Lærer J. P. Jensen, Høng, gav en Skildring af forlængst afdøde Gmd. Hans Peder Andersen, Gislinge, (hvis Billede hænger i mangt et Hjem i Gislinge og Kundby Sogne), blev der samtidig med det velfortjente Hædersminde, samme satte over disse to brave Mænd, ogsaa kastet Glans over Hindholm, hvorfra de begge var udgaaet som Elever, og hvor saa mange af vore førende Mænd i Landbrug og Politik, i Andelsvirksomhed o. m. a., har samlet sig de Kundskaber og den Dygtighed, hvormed de kom til at gøre saa god Fyldest paa de dem tildelte Tillidsposter. Foruden 3 Ministeremner kan Skolen pege paa et ikke ringe Antal Rigsdagsmænd, Amtsraadsmedlemmer, Sogneraadsformænd, ledende Andelsmænd o. l., som er udgaaet derfra.

Men det er altid fra Bladmænd, Forstandere eller Lærere, at alle disse Udtalelser til Offentligheden om Hindholm har sit Udspring. Der er endnu aldrig, mig bekendt, fra „det brede Lag“ eller de menige blandt gamle Elever fremkommet noget offentligt af den Art. Det var dels dette, og dels en Opfordring, jeg fik for et Par Aar siden af en ung Landbrugskandidat, der havde faaet stor Respekt for Hindholm som Kundskabsskole, der bragte mig paa den Tanke at nedskrive mine Erindringer og Indtryk fra den Tid, jeg sad paa Skolebænken. Det er netop i Vinter 50 Aar siden. Desuden har jeg ogsaa selv følt Trang til, nu da jeg nærmer mig stærkt til „Støvets Aar“, at kaste et Tilbageblik over de Begivenheder, der navnlig i Ungdomsaarene har faaet blivende Værdi og saa at sige sat sit Præg paa Livet i det lange Løb derefter.

Og hvad er vel rimeligere, end at $1\frac{1}{2}$ Aars Ophold paa en af vore bedste Højskoler for en ung Mand eller Kvinde, der har følt en *virkelig Trang* til Udvildelse af sin aandelige Horisont, maa have ydet ham et stort Fond af herlige Minder og Livsværdier, der nok er værd at drage frem og lukke op for som et „Kildespring“, der kan forynge og vederkvæge Sjæl og Sind under de graa Haar. Og da jeg nu regner mig til de gamles Rækker, til dem, der har „lagt op“, men ellers — Gud være lovet — er rask baade aandeligt og legemligt og har god Tid, saa mener jeg, at det foruden den Tilfredsstillelse, det kan være for mig selv, heller ikke vilde være uvelkomment for mine gamle Højskolekammerater, som endnu er i Live — at faa opfrisket, hvad vi i Fællesskab har oplevet paa vort kære Hindholm i Vinterhalvaaret 1869—70, og hvis dette — i al Beskedenhed sagt — maa lykkes mig, vil jeg ogsaa gerne herigennem have givet Udtryk for den Taknemmelighed, jeg føler overfor flere af vore udmærkede Lærere, hvoraf der vist snart ikke er andre tilbage end gamle Chr. Christensen, Tune.

I sin Beskrivelse af forlængst afdøde Gaardmand Jørgen Christensen i Stillinge, Stifteren af den sjællandske Bondestands Sparekasse, omtaler Lærer J. P. Jensen, Høng, ogsaa J. Chr.'s store Interesse for Hindholm, der nød god Støtte af Bondevennernes Førere, og som jeg ogsaa i mine Drengaar hørte omtale mellem min Far og J. Chr., naar denne, hvad ikke sjældent skete, kom i mit Hjem. De havde begget Aktier i Skolen, som siden blev skænket den. Jeg formoder ogsaa, at J. Chr. har foranlediget, at den vidtbekendte og vidtansete Stifter af Skolen, Anders

Stephansens Billede var ophængt i mit Hjem, ligesom det sikkert ogsaa har været J. Chr., der har faaet sine to Svogre Niels Jensen og Ole Jensen til at melde sig ind som Elever paa Hindholm, vistnok i sidste Halvdel af 50erne.

Skolen blev oprettet 1852 og var den første Højskole her paa Sjælland. Og da Ole Jensen blev forlovet med min ældste Søster og bragte en frisk aandelig Luftning med sig fra Hindholm ved sine hyppige Besøg, dels ved Boisens Sangbog, som han og mine ældre Søstre var flinke til at synge efter, dels ved gode Bøger til Oplæsning, saa er det jo ret naturligt, at jeg allerede inden min Konfirmation fattede gode Tanker om det Sted, hvorfra alle disse Ting kom.

Det er en Selvfølge, at jeg som 19-aarig Yngling blev meget glad, da min Far en Dag spurgte mig, om jeg nu ikke syntes, det kunde være passende for mig at rejse paa Højskolen til det kommende Vinterhalvaar. Det blev overdraget en ny Svoger, som jeg i de mellemliggende Aar havde faaet, Lærer Chr. Arleth, der var bleven forberedt til Seminariet paa Hindholm, at besøge Indmeldelsen. Et imødekomende Svar fra Forstanderen indløb hurtigt, og d. 5te Nvbr. 1869 kørte min Far for mig og min gode Ven, Niels Jensen, Næsby, den ca. 4 Mil lange Tur til Hindholm, som jeg ventede mig saa meget af.

II. ANKOMSTEN.

Da vi endelig naaede vort Bestemmelsested, var den første, vi traf paa, en gammel, patriarkalsk udseende Mand med et vældigt langt, hvidt Skæg, der straks indgød Respekt; og da min Far spurgte, om

det var Forstanderen, svarede han med en kraftig, lidt rivende Stemme: „Nej! mit Navn er *Skaarup*, og jeg er Lærer her. Foreløbig er det min Bestilling at anvise de nye Elever deres Værelse. Værs'god at følge med.“

Igennem en Gang i den gamle Bygning, der laa op til Indkørselen og førte gennem den store Gymnastiksal, hvorfra der gik Trapper op til en Række Elevværelser, førte han os til et Tagkammer, hvor der paa Døren stod: „Gladhjem“; det indeholdt 5 tomme Senge, et umalet Bord og 4 Stole, men uden Kakkelovn. Ja Skorsten var der dog, og den Smule Varme, der nu og da udstraalede derfra, maatte vi nøjes med. Det afskrækkede os dog ikke. Vi var ikke forvænte fra Hjemmet med Varme paa Soveværelset, og snart havde Niels Jensen og jeg bragt vort „Kluns“, der bestod af en Sæk Sengetøj og en Kasse, paa Plads. Derefter viste Lærer Skaarup os, hvor Forstanderen boede, og her fik vi et hjerteligt „Velkommen“! af Chr. Nielsen, der tillige overfor min Far saavel som os to Unge udtalte Haabet om, at vi nu maatte befinde os godt og faa et rigt Udbytte af vort Ophold paa Hindholm. Efter at vi var bleven godt bespiste, gjorde vi en Runde omkring i Bygningerne, som min Far ogsaa gerne vilde se, og foruden de 4 rummelige Skolestuer paa „Dorthea Stephansens Minde“ var det især Samlingerne af fysiske Instrumenter, det kemiske Laboratorium, den zoologiske Samling og de andre Mærkeligheder i den gamle Skolebygning, der tiltrak sig vor Opmærksomhed.

Vi traf her paa Lærer *Svendsen*, som jeg senere vil komme til at omtale nærmere, og han var straks

saa venlig at give os et lille Indblik i Dyrets Bygning, da vi stod overfor den store Benrad af en vældig Tyr. Min Far takkede ham for hans Venlighed og gjorde sig snart færdig til Hjemrejsen, og paa hans sidste Formaning: „Lad mig nu se, du er flitig og opmærksom!“ svarede jeg et velment „Ja“, og jeg holdt mit Løfte.

Der gik et Par Dage, før alle Eleverne blev samlede, saa vi, der var først ankomne, gik og kedede os smaat, medens vi indledede nye Bekendtskaber. Men da vi næste Dags Aften var nogenlunde fuldtallige, sammenkaldte Lærer Petersen os til et Møde i de to største Skolestuer, hvor der var Skydedøre imellem, og hvor der nu var samlet omkring 150 Elever. Der skulde komme endnu en 20—30 Stk.; men de fik saa renoncere paa den „parlamentariske Forskole“, det første Kursus i „Lovgiveri“, som vi andre nu skulde nyde godt af. „I saa stort et Samfund,“ sagde Lærer Petersen, „kan man ikke leve et regelret Liv uden en Grundlov, og nu møder jeg frem med et Udkast, som kan danne Grundlaget for Forhandlingerne, og som jeg mener, vi kan gaa lidt rask frem med, saa vi kan blive færdige *endnu i Aften* med vor Grundlov. Det er jo alle de Leveregler, vi i de foregaaende Vintre har vedtaget og rettet os efter; men I skal selv være med til ogsaa at forhandle og *vedtage* dem, saa I er bundne dertil“. — Selvfølgelig *skulde* de vedtages, og vi rakte fornøjede Hænderne i Vejret paa hver Paragraf uden synderlige Ændringer. Jeg har endnu en Afskrift, og jeg tror det kan more baade de gamle Elever og andre at faa et lille Udtog, som giver et Indblik i „Selvstyrets“ A. B. C. Det var altsaa:

Love for Eleverne paa Hindholm.

§ 1. Samtlige Elever ere delagtige i at vedtage og forandre Love angaaende Ordens Vedligeholdelse paa Skolen, saavel i som udenfor Skoletiden. Enhver Elev er berettiget til at fremsætte Lovforslag og behandle disse.

§ 2. Alle Eleverne udvælger en Overformand, som sammenkalder Fællesmøderne og leder Forhandlingerne paa disse.

§ 3. Fællesmøderne afholdes hver Lørdag Aften. Paa disse Møder forhandles og vedtages Love, oplyses eller bortsælges fundne Genstande og paa dømmes saadanne Sager, som enten vedkommer forskellige Afdelinger eller indskydes under Fællesdommerne.

§ 4. Lovene vedtages ved Haandsoprækning med simpel Stemmemflerhed. Ingen bestaaende Lovbestemmelse kan ophæves eller forandres, naar ikke $\frac{2}{3}$ af de tilstedeværende stemmer derfor. Er Afstemningen tvivlsom, skrides til Afstemning efter Navne. Den, som ikke møder, forspilder sin Stemme. Ingen Lov træder i Kraft, der ikke er vedtaget i to Møder.

De nærmest paafølgende §§ handler „Om Dommermyndigheden“, og her gaar det ud paa ved Fællesmødet at vælge Overregnskabsfører og 3 Overdommere, der sammen med Overformanden dømmer i de Sager, som er indanket fra Afdelingerne, hvoraf der var 4 foruden Landbrugsafdelingen, og som hver havde at vælge 1 Formand, 3 Dommere og en Regnskabsfører, der indkasserede Mulkterne, og da hedder det i § 8: „I det Tilfælde, at en eller flere af Dommerne ere anklagede, udnævnes ligesaa mange „øjeblikkelige Dommere“ (Sættedommere), som der er anklagede Dommere“. Disse havde da kun at dømme i denne ene Sag, og ved Valget af disse havde anklagede Dommere ingen Stemmeret.

„Om Straffebestemmelser“ hedder det i § 14: Den, som uden gyldig Grund eller Lærerens Tilladelse udebliver fra nogen Undervisningstime, bøder 1 Mark (33 Øre).

§ 15. Den, som ved Latter eller paa anden Maade foraarsager Forstyrrelser i nogen af Undervisningstimerne, bøder 4 Sk. (4 Sk. = 8 Øre.)

§ 26. For ærerørige Skældsord og for at slaa en Medelev bødes fra 4 S. til 1 Rdlr.

§ 28. Den, som overbevises om at have foraarsaget Urenlighed paa Latrinerne bøder 5 Rdlr., hvoraf 1 tilfalder den, som opdager Gerningsmanden.

§ 32. Ingen maa ryge Tobak paa Skolen i Undervisningstimerne eller ved Fællesmøderne og Torsdagsmøderne. Overtræderen bøder 4 S.

„OM SPISEREGLER“.

§ 36. Den, som tager mere end et Stykke Mad ad Gangen om Morgenen, brækker hele Stykker over, naar der staar $\frac{1}{2}$ Stk., tager Mad, som ikke tilkommer ham eller brækker mere end en Gang et Stk. Mad over, bøder 4 S.

§ 37. Den, som vrager i Maden eller trækker ud af Stykkerne forneden, bøder 4 S.

§ 39. Ingen maa tage mere end 3 Stk. stegt Sul og 3 Kartoffler, eller et Stk. kogt Sul eller Fisk ved første Omgang, samt en Skefuld Saus, Finker eller lignende Mad ad Gangen, og ingen maa begynde at tage igen, førend Tallerkenen eller Fadet er gaet en Omgang rundt, og han har opspist. Overtræderen bøder 4 S.

Om Spiseregler er der ialt 11 §§, hvoraf flere ret kuriøse, men jeg tør ikke optage Plads for flere. Forøvrigt var der altid ved Middagsbordet en Lærer ved hvert Bord, saa Lysten til Rapseri og Uorden holdtes nogenlunde i Tømme. — Lovene indeholdt ialt

55 §§, hvoraf § 52 var en af de strengeste, men sikkert nødvendig. Den lød saaledes: „Ingen maa opbevare eller nyde spirituøse Drikke paa Skolen eller Kamrene, hverken enkeltvis eller i Selskab uden Forstanderens Tilladelse. For Overtrædelse heraf bøder Vedkommende 5 Rdlr. eller forvises fra Skolen“.

I Reglen blev Lovene godt overholdte ved Elevernes egne Foranstaltninger og Lovtroskab. Kun i et Par Tilfælde vilde man ikke bøje sig for Overdommernes Kendelse, saa Forstanderen (som Højesteret) maatte træde til; den ene af Lovbryderne bøjede sig, medens den anden blev bortvist fra Skolen.

III. FORDELING I KLASSERNE.

Der blev ikke holdt noget særligt Indledningsforedrag for Eleverne, og Lærerne tog straks fat med at afholde en Slags Prøve, som skulde vise, hvilket Maal af Kundskaber hver især mødte med i Skrivning og Regning, hvorefter vi blev fordelt i 4 Klasser eller Afdelinger, som det i Reglen kaldtes, i de 4 Skolestuer, som fandtes i den et Par Aar før nyopførte Skolebygning „*Dorthea Stephansens Minde*“. Dette angik dog ikke de Elever, som var indmeldt til Landbrugsafdelingen, der var oprettet første Gang dette Aar, og som væsentlig skulde bestrides af de to „nybagte“ Landbrugskandidater A. Svendsen og Chr. Christensen. Der var 25 Elever til Landbrugsafdelingen, de fleste lidt ældre Karle, som havde været paa et Højskolekursus før. Paa Højskoleafdelingerne var indmeldt ca. 150, og der var endda givet Afslag til henved et halvt Hundrede, som der ikke kunde skaffes Plads til, og af dem, der var antaget, maatte

10—12 Stk. indlogeres paa Holsteinsminde, hos Bagger Kold o. a. Steder i Nabolaget.

Niels Jensen og jeg, som selvfølgelig stadig holdt os sammen, kom under den gamle Lærer Skaarups Behandling ved den omtalte Prøve, der bestod i en lille Stilopgave og Udregning af et Par, efter min Mening, meget lette Regnestykker. Jeg kunde forstaa paa vor Lærer, der var Broder til Lærer P. Skaarup i Kjeldstrup, hos hvem N. J. havde gaaet i Skole, at det var ham magtpaaliggende at kunne indrangere sin Broders Elev blandt de flinkeste, hvad han i Virkeligheden ogsaa var; og da jeg, uden at rose mig selv, afleverede mine Opgaver fuldstændig fejlfri og dernæst meddelte Læreren, at jeg i næsten al min Skoletid havde haft den ualmindelig dygtige og elskelige Vilh. Hofmann i Kirkestillinge til Lærer, og at jeg ligesom flere af mine Kammerater de sidste Par Skoleaar i Reglen kunde skrive Sproget fejlfrit, og havde gennemgaaet ikke alene Ursins Regnebog, men ogsaa havde tumlet med Seminaristopgaver, saa var jeg da ogsaa selskreven til, sammen med min Ven, at gaa i 1. Afdeling, hvilket fik stor Betydning for os begge ved det samlede Udbytte af de indvundne Kundskaber. Jeg kan ikke noksom fremhæve her den store Betydning, det har for unge Karle og Piger, at de ikke staar paa bar Bund med Hensyn til Skolekundskaber, naar de møder paa Højskolen. Det er for kostbart her at skulle begynde franeden med de elementære Skolefag, som i de faa Maaneder fordrer altfor megen Tid, som skulde anvendes til andre nyttige Fag. Her havde jeg Lejlighed til at se, hvorledes mange af de unge Mennesker, som lige netop kunde kradse deres Navn, nu paa 3. og 4. Afdeling

maatte slide haardt det meste af Vinterhalvaaret for at oprette det forsømte, saa de nogenlunde kunde klare Vanskelighederne i Dansk og Regning og mod Slutningen vinde frem til at følge med i Landmaaling og Nivellering, medens vi paa de 2 andre Afdelinger, særlig første, fik baade Kemi, Fysik, Vejrlære m. m., som slet ikke, eller ialfald meget overfladisk, kunde naas paa 3. og 4. Afdeling. Nu maa man jo ogsaa huske, at det er 50 Aar siden, og at man den Gang havde mange sløje Lærere i Landsbyskolerne, hvor der ofte vankede flere tørre Prygl end Lærdom.

Skolestuerne var indrettet med et Bord og to Bænke, hver til 4 Mand, og bagest i 1. Afdeling fik N. J. og jeg Plads sammen med 2 Langelændere. Den ene, Chr. Sørensen, Svalebølle, var en Fætter til min Barndomsven Hans J. Jørgensen, Kr. Stillinge, der kom til Hindholm Aaret efter (blev senere en anset og dygtig Sogneraadsformand, Amtsraadsmedlem m. m. i Simmerbølle paa Langeland, men er forlængst død), og vi 4 Kammerater havde det overordentlig fornøjeligt med hinanden, og mangt et Ord i Alvor og Skæmt, som jeg endnu med Glæde mindes, blev vekslet imellem os i disse herlige Vintermaaneder. Vort Venskab stod sin Prøve Livet igennem, til baade Niels Jensen og Chr. Sørensen i deres bedste Aar maatte herfra. Den 4. af disse Kammerater Koppelgaard, en Lærersøn fra Stoense, blev Forvalter, og han blev hurtig borte for mig og var ikke meget flittig til at skrive til mig.

Paa saa stor en Skole, som Hindholm den Gang var bleven — den kulminerede vistnok det Aar — er det en Selvfølge, at vore Bynavne maatte gaa istedetfor Døbenavne, og det er ret forbavsende saa hurtig Lærer-

ne, og navnlig Forstander Chr. Nielen, kunde huske at nævne os ved vore Bynavne. Jeg fik Navnet: „Den lille Stillinge“, da der paa Landbrugsafdelingen var en „store Stillinge“, Lars P. Hansen, Østerstillinge, (senere gift med en Søster til J. P. Kristensen og mangeaarig Bestyrer af Boslunde Fattiggaard), og det familiære „Du“, som man ellers brugte paa de fleste Højskoler mellem Lærere og Elever, kendtes ikke hos os, med Undtagelse af 2—3 gamle Elever, som havde været paa Hindholm flere Gange, og det syntes ikke i nogen Maade at skade det gode, fortrolige Forhold mellem os.

Naar gl. Lærer Christensen i sin *„Livsførelse og Virksomhed“*, der udkom for et Par Aar siden, og sikkert er læst med megen Interesse af gamle Hindholmere og Tuneelever, skriver, at Svendsen paa Tune Landbrugsskole holdt Morgenandagt med Trosbekendelse og Fadervor, hvilket forundrede Chr. Chr. . . , *„da Hindholm nøjedes med, at den Lærer, som havde første Time, lod afsynge en Morgensang“*, saa er dette en *Fejlhuskning* af stor Betydning, idet nemlig *alle* Eleverne, ogsaa Landbrugsafdelingen, samledes i de to største Skolestuer, mellem hvilke der, som før omtalt, var store Skydedøre, og her ledede Forstanderen selv Morgenandagten ved først at foreslaa en Morgensang — i Reglen „Morgenstund har Guld i Mund“, hvorefter han *bekendte Troen og bad Fadervor* med en Inderlighed, der ikke var uden Virkning paa hans Elever, og bagefter sang vi saa en Salme eller Fædrelandssang. Alt dette staar netop saa tydeligt for mig, fordi jeg følte mig stærkt berørt deraf og selv var kommet fra et alvorligt kristeligt Hjem.

Vi stod op Kl. 7, redte vore Senge o. l., saa vi kunde faa Tid til at gaa en lille Morgentur og naa tilbage, inden Madklokken ringede til den ufravigelig fastslaaede Frokost, bestaaende af varmt Øl med Sirup og Smørrebrød, saa meget vi ønskede, og for manges Vedkommende var det ikke saa lidt. Ikke saa faa skar Ansigter af denne Drik i Begyndelsen, men var man først bleven vant dertil, syntes jeg, det gik helt godt, og i hvert Fald var der god Næring deri. Jeg befandt mig udmærket derved, som ved Kosten i det hele taget, og det er sikkert, at mange af os tog stærkt til i Vægt og Huld. Jeg har aldrig hverken før eller siden kunnet møde frem med saadanne „Basunengle-Kinder“, som den Vinter. At der var kræsne, forvænte Fyre imellem, som jævnlig gik op til Bager Kold og drak Morgenkaffe med frisk Hvedebrød, og nogle, som ligefrem klagede til Forstanderen over Kosten, er vel ikke andet, end hvad der er forefaldet paa de fleste store Højskoler; men jeg ved, at det var ganske ubegrundet og blev ogsaa hver Gang tilbagevist af Forstanderen, der i saa Fald anbefalede Vedkommende at rejse hjem til sin Mor.

IV. LÆRERNE.

Til 176 Elever skulde der jo ogsaa betydelige Lærerkrafter, og man maa sige, at Forstanderen var ikke karrig her saalidt som i nogen anden Retning. Vi havde den Vinter 9 Lærere. Foruden *Chr. Nielsen* 2 gifte Lærere: *cand. theol. C. Thurah* og *Skaarup*. De andre 6 ugifte var Landbrugskandidaterne *A. Svendsen* og *Chr. Christensen*, dernæst *Chr. Larsen* (Døiringe), *Anders Jørgensen*, der boede paa

Holsteinsminde, hvor han havde en lille Boghandel, beregnet alene paa Eleverne, og endelig Lærerne *Pedersen* og *Hansen*. Den sidste mindes jeg aldrig at have set eller hørt paa min Afdeling, ejheller hvilke Arbejder, der specielt var tillagt ham; men jeg formoder, han har bakset med 3. og 4. Afdeling i de almindelige Skolefag. Alle de øvrige vil jeg komme til at omtale under den Virksomhed, de havde paa min Afdeling, og den Indflydelse og Betydning, de derved fik for mig og mine Kammerater. Især vil jeg ønske, at det derigennem maa lykkes mig fra en gammel Elevs Synspunkt at give Forstander *Chr. Nielsen* et Eftermæle saa godt, som han efter min Mening fortjener det, og som jeg af mit inderste Hjerte kunde ønske ham, om det kunde opveje noget af den Miskendelse, der i de politiske Kampaar nær havde bragt ham og hans Hus til Fald, og som baade legemligt og aandeligt nedbrød den ellers saa livlige og energiske Mand.

Jeg har allerede omtalt den Betydning, det i mine Øjne havde for os unge Mennesker, at Forstanderen indledede Dagen med Sang, Trosbekendelsen og Bøn, men den største Paavirkning øvede han dog i sine Timer i *Statshusholdning* eller Samfundslære. Her var jo Lejlighed til at komme ind paa saa at sige alt mellem Himmel og Jord. De sociale Forhold laa særlig godt for hans Lyst og Evner; vittig og grinagtig kunde han være, højrøstet og buldrende, og hans Illustrationer til Emnet kunde undertiden udvikle sig til et helt Komediespil, især naar han udkaarede sig en „Assistent“ blandt Eleverne som Statist. Jeg mindes saaledes, at han en Dag talte om „*At tænke før man handler*“. For rigtig at vise

hvilken latterlig Figur et Menneske, som ikke tænker sig om, kan komme til at gøre, tog han en meget undselig Langelænder, der sad yderst paa Bænken, under Armen, og nu forestillede de at gaa til Marked i Næstved. Undervejs talte de ikke om andet end Hvedebrød, og da de naaede Markedspladsen undersøgte de „Spejlet“ paa et Par Køer ved at lette disses Haler: „Hvad koster det Knokkelstativ?“ gik derefter ind i et Telt, hvor Entreen var 1 Kr., for at se dresserede Lopper. Her traf de paa en Kammerat, som de klaskede Hænderne sammen med og hilste højrøstet: „Goddav du gamle Kanin!“ Mødtes atter med ligesindede Kammerater, som de drak og klinkede med, til de ravede drukne hjem. — Om ikke saa stærkt dramatiseret som denne Scene, gav han ikke saa sjeldent et saadant lystigt Nummer tilbedste, og med hans ildrøde Haar og Skæg og hans livlige skælmske Øjne, skulde alt dette nok bringe Latteren til at runge i hele Klassen og holde alle lysvaagne. Det var dog saa langt fra, at dette svækkede vor Respekt for Chr. Nielsen. Han kunde jo saa pludselig slaa om i den dybeste Alvor, hvor han netop efter det livlige Forpil fik det indprentet i de unges Sjæle, som han ønskede skulde blive sidende derinde.

Jeg førte Dagbog over de vigtigste Begivenheder og Foredrag paa Skolen. Den er mig en god Hjælper til Hukommelsen ved denne Lejlighed. Jeg mindes, hvorledes Chr. Nielsen, stedse baaren af en stærk religiøs Følelse, af en brændende Fædrelandskærlighed og en Medfølelse for dem, der stod paa Livets Skyggeside, i sine Timer behandlede saadanne Emner som: „Forbedring af Arbejdernes Kaar“, som

ogsaa paa den Tid var saare aktuelt, — „Om Flid og Sparsommelighed“, — „Om Dannelse og Selvopdragelse“, — „Om den offentlige Mening“ o. m. a., og ind imellem gav han livlige Skildringer af fortjenstfulde Mænd og Kvinder. Før og efter hans Foredrag valgte han altid Sange, der havde Ærinde til Fædrelandsfølelsens Vækkelse og Næring, som f. Eks. „Brat af Slaget rammet“, — „Fædreland ved den bølgende Strand“, — „Jeg saa kun tilbage, mig Livets Lyst bortklang“ o. l., der henledte Tanken paa vort for 5 Aar siden saa sørgeligt lemlæstede Fædreland. Ja, jeg tør med Sikkerhed fastslaa, at i en saadan Time fængede hans Ord og gjorde Hjerterne varme for Alvor og Lyst til at følge de Linier, han anviste som de sikreste til at leve et skønt og ædelt Menneskeliv. Man behøvede heller ikke at frygte for, at nogen skulde skulke fra Chr. Nielsens Timer; nej, tværtimod glædede vi os til dem og længtes derefter, skønt de Elever, der havde bedrevet et eller andet upassende, — og det skulde N. nok faa at vide gennem sine Spioner — kunde vente at faa henkastet en velturneret, vittig Reprimande med Navns Nævnelse midt i Foredraget, hvor der kunde blive en Anledning dertil, og det var altid noget, der sved.

Fordomsfri og virkelig demokratisk i hele sin Fremfærd, kunde Chr. N. med fuld Ret sige, naar han talte om sociale Forhold, at han paa ingen Maade vilde præparere de unge ubefæstede Mænd til at stille sig ind i nogen Parti-Baas; derimod skulde de ved deres aandelige Udvikling og Selvtænkning lære at kæmpe sig frem til en *selvstændig Overbevisning* og *derefter* vælge deres Partistade. Og det var den røde Traad, der ofte gik igennem hans Foredrag, og som jeg tit

senere kom til at tænke paa, da de politiske Kamp-tider brød frem og væltede saa meget overende.

I „Sorø Amtstidende“s Søndagsnummer for 2. Juli 1902 findes en Artikel om Hindholm i Anledning af Skolens 50 Aars Jubilæum, underskreven N. P. J., vistnok den daværende Forstander, N. P. Jensen, hvis Billede tillige med A. Stephansens og Chr. Nielsens var anbragt paa Bladets Forside; han havde været Elev paa Skolen Aaret efter mig, og der forekommer en Udtalelse om Chr. N. og Skolen, som jeg fuldtud kan tiltræde, saameget mere, som den netop bekræfter de af mig anførte Indtryk, og vel nu efter 18 Aars Forløb kan taale at opfriskes:

„Det var ogsaa Chr. Nielsen, der gav Skolen dens Særpræg, dens ejendommelige Særstilling mellem andre danske Højskoler. Naar Kr. Kold, for at fremhæve sig selv, nedsatte Hindholm til at være en Anstalt til „Uddannelse af de sjællandske Bondesønner til Kamp mod Herremændene“, da er dette mildest talt saa „*unøjagtigt*“ som muligt. Det, man fremfor alt *ikke* vilde paa Hindholm, var aandeligt at overvælde og stavnsbinde Ungdommen ud fra et bestemt politisk eller andet Partistandpunkt. At retlede Viljerne, klare Samvittighederne, vække de Unge til Eftertanke, til selvstændig aandelig Virksomhed, *at dygtiggøre dem for Livet*, var Skolens Opgave. Man har ogsaa i Modsætning til Vækkelsesskolerne betegnet Hindholm som væsentlig Kundskabsskole. Det var den ikke *væsentligt*. At meddele nyttige Kundskaber, var et af dens Midler, ikke dens væsentlige Maal. For- saavidt det lykkedes Skolen at meddele dens Lærlinge flere og solidere Kundskaber, end andre Skoler som Regel den Gang gjorde, hvad der vel ikke er let at paavise, har den altsaa først angivet den Retning, hvori Udviklingen for mange Højskolars Vedkommende nu synes at gaa, og har for saa vidt været Foregangsskole. „*Til Guds Ære og Folkets*

Gavn“ havde Stephansen i sin Tid oprettet den; og dette Løsen blev man tro“.

Derefter ligger det nærmest at omtale de to nye Lærere, Landbrugskandidaterne *Svendsen* og *Christensen*, som begge var evnerige og nidkære Mænd, istand til at bibringe os mange og nyttige Kundskaber som vordende Landmænd, og jeg maa tildels give Chr. Christensen Ret, naar han i sin omtalte Bog skriver: „Da Landbrugsafdelingen af alle ansaas for at være Skolens øverste, kom hele Elevflokken til at se op til Svendsen og mig som særlig vigtige og evnerige Lærere, der ikke kunde erstattes af nogen af de andre Lærere, ikke en Gang af Forstanderen (?), som dog alle satte højt“. — Naar jeg altsaa skal give Udtryk for min Paaskønnelse af disse saa yndede Lærere uden at vide, hvilken jeg skulde give Fortrinet, vil jeg tage dem efter Alder og begynde med A. Svendsen.

Endskøndt det altsaa var Landbrugsafdelingen, de to Landbrugskandidater særlig var henviste til, maatte de selvfølgelig, saa godt som Tiden tillod baade for dem og Eleverne, ogsaa undervise i Landbrugsfagene paa alle de øvrige 4 Afdelinger, og Svendsens Fag var da *Husdyrlære*, der omfattede „Drøvtyggerne“, „Hestens Bygning og Liv“, „Kvægets Røgt og Pleje“, „Fodringslære“ med alt, hvad dermed stod i Forbindelse; og man maa huske paa, at for 50 Aar siden var alt dette noget ganske nyt for Landmændene, men Svendsen forstod paa en livlig og fængslende Maade at holde sine Tilhørere fast, og hvad der i høj Grad bidrog dertil, var Samlingen af Præparater i Form af Ko- og Hestebenradens bevægelige Dele med Sener og Brusk, som gav et Indblik i Betingelserne for

Dyrenes Nytte og Velvære. Og dette havde Svendsen en særlig Evne til at gøre os forstaaelig.

I disse Timer, hvor han i sin Optagethed gik baade forlænds og baglænds, blev Grunden lagt til de store Fremskridt, som de hjemvendende Hindholmere søgte at praktisere ved Udvidelsen og Forbedringen af de dengang lidet ydende og smaa Besætninger, som vi unge Mænd straks søgte at bringe op ved en rigeligere Fodring, som allerede den Gang, og vistnok til det sidste, vedblev at være Svendsens Kæphest. Senere paa Vinteren fik vi Landmaaling og Nivelleringsmed Svendsen, og hans Nidkærhed her var ikke ringere. Disse to for Landmænd saa betydelige Fag, blev saa grundigt behandlet, saa jeg tør sige, at hvem der ikke var altfor „tungnem“ eller doven, kunde godt paa egen Haand udføre dem hjemme til eget Behov. Især gjaldt dette dem, der som jeg blev de 6 Maaneder ud (til 1. Maj), som den Gang var Skik. Noget af det første, jeg foretog mig efter min Hjemkomst, var da ogsaa at faa anskaffet mig en Landmaalerkæde, Stokke, Vinkelspejl, Nivellerapparat og Tavle, alt af eget Fabrikat og maaske lidt vel primitivt, men brugbart. Det viste sig da ved Opmaaling og Beregning af min Fødegaards Areal, at dette svarede nøjagtig til Matrikulskortet. Og i Aarenes Løb har jeg adskillige Gange til Fornøjelse og Nytte for mig selv og andre nivelleret baade Flader og Linier, hvad der særlig i de første Aar, da Dræningen var saare ufuldkommen, ja mangelfuld, fik ikke ringe Betydning; og alt dette har jeg nærmest Svendsen at takke for. Jeg kom forøvrigt til at staa i et særligt godt Forhold til ham, da jeg efter Juleferien havde erhvervet et udmærket Eksemplar af et Elsdyrhorn,

fundet i Gmd. Kristen Pedersens (Jørgen Christensens Eftlg.) Tørvemose, som denne med Glæde overlod mig, da jeg bad om at maatte tage det med og give Svendsen det til Skolens Samling. Jeg var ikke saa lidt stolt af at kunne medføre et saa sjældent Stykke fra min Fødeby, og Svendsen blev glædelig overrasket. Jeg ved ikke, om dette endnu findes i Skolens Samling, efter at denne er gaaet over til Realskole.

Om *Chr. Christensen* gælder i Hovedsagen det samme baade med Hensyn til det gode Forhold mellem Lærer og Elever og den store praktiske Betydning for Lærlingenes Fremtid, som for Svendsen. Det var *Kemi, Fysik, Jordbunds- og Gødningslære* samt iøvrigt alt, hvad der angik Jordens Egenskaber og Behandling, ja ogsaa *Meteorologi* el. Vejlære. — Christensen var strengere og mere nøjeregnende med Elevernes Opmærksomhed. Viste man sig altfor uvidende ved Overhøringerne, kunde der ogsaa vanke en lille Reprimande, især hvis Vedkommende ikke havde rent Brød i Posen, hvad det moralske angik. Skønt et saadant Fag som Kemi for mange Lærere vilde blive kedeligt og vanskeligt at holde Eleverne vaagne med, formaaede Christensen dog altid at gøre det livligt og interessant ved stadig at sætte Stofferne i Forbindelse med det praktiske Liv. Dengang havde man endnu ingen brugbar trykt Kemi til Støtte ved Foredragene, saa Eleverne paa Landbrugsafdelingen maatte afskrive de temmelig tykke Kollegiehefter om „Den uorganiske“, „Den organiske“ og „Analytisk Kemi“. Den stadig stigende Interesse, som jeg fik for Christensens Foredrag i Kemi, der paa vor Afdeling vistnok blev givet i mere kortfattet Form end paa Landbr.afd., bevirkede dog, at jeg ikke alene refererede og renskrev dem om

Aftenen, men ogsaa afskrev de omtalte større Hefter, hvad der var et stort Arbejde. Mange af mine Kammerater paa samme Afdeling gik straks i Staa ved de første Foredrag, da det summede om Ørene med „Ækvi-valenttal“, „Vægtfylde“, „Neutralisering“, „Baser“, „Syre“, de kemiske Tegn og de mangehaande Forbindelser, der optegnedes paa den store Tavle m. m., som forekom dem altfor vidtløftigt; men foruden Niels Jensen og mig var der dog en Del, som ind-saa den praktiske Betydning for Landmænd at sætte sig ind i dette vanskelige Fag og holdt ud til Enden. For mit Vedkommende resulterede det i, at jeg Sommeren derefter gjorde hæderlige Anstrengelser for at samle mig et lille kemisk Laboratorium, skønt jeg ikke havde faaet Lejlighed til paa Skolen, saaledes som Eleverne paa Landbr.afd., at gaa paa Laborato-riet der og foretage praktiske Prøver ved at udskille saa-vel flydende som faste Stoffer i deres Grundbestand-dele. Det var dog kun nærmest Kalkprøver, jeg turde indlade mig med, og da vi dengang paa vor Mark havde et forhv. Mosehul paa ca. 1 Skp. Land, hvor der var et Kalklag paa ca. $\frac{3}{4}$ Alens Tykkelse, og som efter min Analyse skulde indeholde over 80 % ren Kalk, tog jeg til Aarsmødet paa Hindholm en Prøve med og talte med Christensen om mit Forsøg. Han blev meget glad ved at se min levende Interesse for Kemien, og forærede mig Retort og Kolbe, flere Rea-gensglas og Rør, som jeg senere benyttede ivrigt ved Destillation. Jeg har endnu et meget venligt Brev fra Christensen om disse Ting, og da jeg efter Opfordring sendte Christensen et større Kvantum af denne sjældne værdifulde Kalkmergel til Brug for Eleverne, viste det sig, at min Analyse var rigtig.

I Fysiktimerne, ledsaget med Eksperimenter fra den udmærkede Samling af Apparater: Luftpumpen, Elektricermaskinen, de magdeborgske Halvkugler, Mikroskopet o. m. a., modtog vi ogsaa mange interessante og nyttige Kundskaber. Ogsaa disse Foredrag med Illustrationer refererede jeg og renskrev, og i ledige Timer har jeg af og til i de mange Aar, der siden er gaaet, haft Glæde af at gennemse og granske disse Arbejder, om jeg end maa smile af de halvt naive og lidt umodne Fremstillinger, jeg i min grønne Ungdom syntes var storartet. De har dog gjort deres Nytte, og naar jeg ser dem, tænker jeg endnu med Tak paa min kære gamle Lærer Chr. Christensen.

Lærer Thurah, der ogsaa samme Efteraar var bleven Lærer paa Hindholm og som Chr. Nielsen havde ventet sig saa meget af, viste sig at mangle Betingelser for at blive en habil Højskolelærer. Han havde *Verdenshistorie* med vor Afdeling og Landbrugsafdelingen samtidig, men det var saa kedeligt og tørt, at kun faa gad høre ham, og det kan nok være, der blev skulket fra hans Timer. Som de andre Lærere begyndte og sluttede han med Sang; men enten det nu var, fordi han valgte nogle urimelig lange Sange som f. Ex. „Den Sommer og den Eng saa godt kunne sammen“, der var vist henved 20 Vers, eller det var, fordi han ikke forstod at lede Sangen, det skal jeg lade være usagt, men han stod stampende paa Gulvet og sang næsten alene. Under Foredraget forfriskede han sig jævnlig med en Pebermyntekage e. l., medens nogle af Eleverne hviskede og skumlede. Chr. Christensen har i sin „Livsførelse“ skildret Thurah saaledes: „Med Thurahs Lærervirksom-

hed gik det ikke efter Forventningerne. Han var i alle Maader en elskværdig brav og flittig Mand. Alle holdt i Grunden af ham som Menneske, ikke mindst vi unge Lærere; men i Skolen var han trættende eller endog kedelig som Lærer, og det er jo noget nær den største Fejl hos en Ungdomslærer. Uden for sine Skoletimer var han det førnøjeligste Menneske, der tænkes kunde, hvad alle indrømmede“. Ja det er ogsaa min Mening om Thurah.

Det var ogsaa Thurahs Bestilling at visitere paa alle Kamrene om Morgenens, om der var syge, som skulde have Læge eller indlægges paa Sygestuen, og her var han altid meget omhyggelig og deltagende. Om Søndagen holdt han en lille Andagt paa Skolen, som jeg for mit Vedkommende heller ikke satte højt. Jeg foretrak at gaa i Førslev Kirke og høre Pastor Lendrop. I Thurahs Timer renskrev vi 4 ved mit Bord Christensens og Svendsens Foredrag, og da vi sad saa dejligt langt borte fra Taleren, helt nede bag i Skolen, havde han ikke ondt af, hvad vi foretog os, ja han glædede sig aabenbart over vor „Interesse“ for hans Foredrag. Landbrugseleverne, der i den Time var inde hos os og som kunde komme til, bar sig ad paa lignende Maade.

Chr. Larsen, der var en Gaardmandssøn fra Døjringe, senere blev Forstander for Brøderup Højskole, men døde i en ung Alder som Gaardejer i Døjringe, havde vi nærmest til Danmarkshistorie og Geografi og til enkelte Stilopgaver. Hans Timer begyndte gerne med: „Skulle vi kvæde et Kvad? Hvem vil foreslaa?“ Naar ingen vilde, fremkom han i Reglen selv med et Forslag, der stod i Forbindelse med Forhold og Personer, som han skulde fortælle om. Og han var jævn,

hjertelig og tilforladelig i sine Foredrag, men langt-fra kedelig, og forsaa vidt gav hans Virksomhed ogsaa godt Udbytte. Venlig og omgængelig i al sin Færd vandt han ogsaa Elevernes Hjerter. Vore Lørdagsmøder, hvor vi „holdt Dom“ over de i Ugens Løb begaaede Forseelser, først paa Afdelingerne, senere i Fællesskab for Overdomstolen, var ogsaa bestemt til Diskussionsmøder, hvor en Lærer eller Elev indledede et eller andet aktuelt Spørgsmaal som f. Ex. „Kvindernes Ligeberettigelse med Manden“, „Forbedring af Arbejdernes Kaar“ o. l. Her tog Chr. Larsen gerne Del og hjalp os paa Gled, naar Æmnet var ved at ebbe ud. I sine Historietimer erstattede han tit disse med Oplæsning af et Skuespil af vore Klassikere, og det tog vi ham heller ikke fortrydeligt op.

Anders Jørgensen, der senere blev saa landskendt en Mand som Forstander for Høng Højskole, havde vi slet ikke med at gøre paa vor Afdeling. Han havde sin meste Tid besat hos Stephansen med Børnene paa Holsteinsminde; men ikke desto mindre var den unge fynske Husmandssøn med sin bløde, fynske, syngende Dialekt, sit næsten altid smilende Ansigt, velkendt af *alle* Eleverne. Hos ham skulde vi jo stadig gøre Indkøb af Bøger — og det var ikke faa — og alt Slags Skrivemateriale. Paa mit Regnskab staar en Udgift dertil af 34 Rdlr. 1 Mk. 7 Sk. Og naar vi kom op til Holsteinsminde, hvor han boede og havde sin Forretning, kunde vi altid være visse paa en fornøjelig Passiar, gode Raad og Vink om de Bøger, vi havde Brug for, og til Slut et hjerteligt: „Farvel min Ven!“ Vi havde dog mest Glæde af Jørgensen ved Torsdagsmøderne. Disse var bestemte baade for Eleverne og Omegnens Folk, som

forresten ogsaa var flittige til at møde, og her mindes jeg, at Jørgensen ofte var Foredragsholder. Han havde den Gang været i Schweiz, og han fortalte meget interessant om denne Rejse. Ogsaa andre Emner laa godt for den unge, begavede Mand, der jo alle sine Dage havde et saare mildt, vindende Væsen. Mange af vi gamle Hindholmere trindt om i Landet har jo som Formænd for Foredragsforeninger igennem de mange Aar, der siden er gaaet, haft megen Glæde af at indbyde denne saa afholdte Højskolemand til vore Møder, hvor der næsten altid var fuldt Hus, naar han skulde komme, og hvor vi selv kunde glæde os ved det, han havde at bringe hver især. I denne sin Egenskab er gl. Anders Jørgensen blandt alle Højskolefolk saa velkendt, at jeg ikke finder Anledning til yderligere Karakteristik, kun dette, at vi gamle Højskoleelever mindes ham med Tak baade fra de unge og de gamle Dage.

Gamle Lærer *Skaarup*, som vi havde Dansk og Retskrivning med, og som jeg har løseligt omtalt ved vor „Optagelsesprøve“, boede i Fuglebjerg med en temmelig stor Børneflok, og han havde ikke sjældent flere af sine Drengene med ned paa Skolen, der ligger en lille Fjerdingvej fra Fuglebjerg, og naar Faderen havde Skrivetimer med 1. Afdeling, holdt Drengene sig gerne til mig. Det var især *Peter* og *Cornelius*, der siden blev kendte Slagelseborgere, som her sluttede et Venskab med mig, og det opriskedes i Manddomsalderen og holdt til deres tidlige Død. En ældre Broder *Otto* var jævnaldrende med mig, og som gode Venner og Kammerater paa Kommandoskolen i København, med fælles Venner, fælles Interesser og fælles Bekendtskaber, havde vi mange glade Timer

sammen. Han læste samtidig Theologi, blev Præst paa Grønland, senere paa Sjælland, hvor han ogsaa døde i sine bedste Aar.

Lærer *S. Petersen* var en Bondesøn fra Lolland eller Falster. En hjertelig og jævn ung Mand, der omgikkes Eleverne paa en meget kammeratlig Maade. Han havde geometrisk Tegning med dertil hørende Udregning paa 1. Afdeling, indtil Svendsen tog fat med Landmaaling og Nivellering. — Han var en god Oplæser og benyttede sig ret ofte deraf i Tegnetimerne til fælles Glæde. Ret svagelig var han af Helbred, og jeg tror ikke han levede ret mange Aar. Jeg ved kun, at han næste Efteraar rejste ned til Karise Højskole og blev Lærer hos *Budde*, der Aaret forud havde overtaget denne Skole.

Søren Nielsen, Broder til Forstanderen, tog ogsaa den Vinter lidt Del i Undervisningen samtidig med, at han forberedte sig til det theologiske Studium. Han havde i Forvejen Lærereksamen. Paa vor Afdeling havde han ingen Timer; men det var ikke sjældent, at han som Stedfortræder for Forstanderen eller en anden Lærer gav en Oplæsning tilbedste i jydsk Mundart, som han var en Mester i som ægte Jyde; St. Blichers „Æ Bindstow“ var det en Nydelse at høre af ham, og med det Skuespillertalent, han tillige var i Besiddelse af, kunde han ogsaa udmærket behandle et Skuespil. En poetisk begavet Natur var han tillige og skrev ikke sjældent lødige Digte. Da den gamle *Anders Stephansen*, som jeg aldrig var saa heldig at se i levende Live, døde den 22. Marts, skrev Søren Nielsen en smuk Sang, som han indøvede Melodien til med Eleverne, for at vi paa en værdig Maade kunde synge den ved Stephansens Baare. Af min

Dagbog ser jeg for 26. Marts: „Vi vedtog enstemmig paa Lørdagsmødet at *bære* den gamle Stephan- sen hele Vejen fra Holsteinsminde til Førsløv Kirke- gaard“. Og den 29. Marts: „Idag er Stephansen be- gravet med stor Højtidelighed. Der antages at have været henved 2000 Mennesker i Følget“. Søren Niel- sen blev den Vinter forlovet med Bager Kolds Datter Marie, en prægtig, begavet og smuk Pige, som alle de Elever, der kendte hende, satte meget højt. S. Niel- sen fik efter megen Besvær nogle Aar efter sin theo- logiske Embedseksamen og blev Præst i Baarse ved Præstø, hvor han blev meget afholdt. Han var, lige- som Broderen, en dyb alvorlig Natur, men forøvrigt livlig og munter. Han lignede i en paafaldende Grad sin ligeledes begavede Brodersøn, nuværende Direk- tør for det kgl. Theater, Johannes Nielsen, saaledes som denne saa ud for ca. en Snes Aar siden. Sø- ren Nielsen døde i en ung Alder i Baarse 1891.

V. KAMMERATERNE.

I den unge Alder har man let ved at slutte Ven- skaber, især under et Højskoleophold, hvor vi alle ligesom lever i et Samfund med saa mange fælles Interesser, og det staar for mig, som om der for 50 Aar siden, førend det endnu var bleven en *Modesag*, blandt den til Højskolerne søgende Ungdom var en langt stærkere Higen og Trang efter Oplysning og Liv, end man finder hos Nutidens Ungdom, og dertil kom, at disse Skoler ikke førend mange Aar efter blev Kælebørn fra Statens Side, ja, man betrag- tede dem ogsaa i mange Kredse med en vis Skepsis. Men man gjorde dog sit Valg af Venner afhængig af de særlig fælles Bestræbelser og Sympatier, som

Samlivet gav Anledning til at opdage, og grupperede sig derefter. Havde man først gjort dette Valg, er det ret naturligt, at vi ved enhver given Lejlighed udenfor Undervisningstiden søgte hinandens Selskab og drøftede Tidens og Dagens „brændende Spørgsmaal“, som vi havde Forstand til. Og der var altid Stof nok, om ikke andet saa i de Emner, der af Lærerne paa de forskellige Afdelinger havde udfyldt Dagen. Meningerne veksledes og Venskabet uddybedes. Som det sig hør og bør blandt unge Mennesker, faldt der jo ogsaa smaa personlige Drillerier af, der fra vittige Hoveder kunde live svært op i Debatten, men der var aldrig nogen af dem, det gik ud over, der tog det ilde op. De forskellige Dialekter var i Særdeleshed et godt Emne til Drillerier. Som naturligt er, blev det dog især dem, der sad ved samme Bord i Skolen, og dem, der boede paa Kammer sammen, der sluttede sig nærmere til hinanden med Fraregning af enkelte Undtagelser, hvor daarlige Egenskaber gjorde Skel. Jeg har omtalt mit Kammeratskab ved Bordet i Skolestuen. Paa Kammeret var vi 5, hvoraf 2, den ene en Jyde fra Horsenseggen, den anden en Forpagtersøn fra Haslev, som begge var flinke og gode Kammerater, hurtig efter vor Hjemrejse blev borte for mig, formodentlig fordi vi aldrig følte os meget intimt knyttet til hinanden, hvorimod, foruden Niels Jensen, den 3die, „Nyby“ ved Holbæk, var en i alle Maader ligesindet og prægtig Kammerat. Han er og har i mange Aar været en paa Holbækeggen kendt og anset Mand: i Bestyrelsen for Holbæk Svineslagteri, mangeaarig Mejeriformand og Sogneraadsformand m. m., nu værende Gmd. Lars P. Larsen, Kvandløse. Med ham har

Venskabet og Forbindelsen holdt sig til Dato. Det samme gælder forhv. Folketingsmand Peter Madsen, Eskildstrup (R. af D.), hos hvem jeg mange Gange har været en velkommen Gæst, naar jeg var paa Foredragsrejser i Odsherred. Han var paa samme Afdeling som jeg og havde allerede den Gang den samme rolige, støtte og paalidelige Natur, som altid har fulgt ham. En kendt Mand her paa Slagelseegnen, Forpagter *Henriksen*, var under Navnet „Sønderby“ blandt Landbrugsafdelingens mest lovende Elever, energisk, flittig og tillidvækkende. Paa min Afdeling var ogsaa den i vide Kredse kendte Redaktør *Frederik Martin*, som jeg ikke kan lade være at omtale lidt nærmere, baade som Højskolekammerat og paa Grund af vor Samvirken senere hen. Jeg haaber ikke, han som min gode Kammerat og Ven tager mig det ilde op. Han var da kun 15—16 Aar, lun, vittig og meget omgængelig og derfor ogsaa almindelig afholdt. Jeg har tidt med Undren tænkt paa, at skønt han ganske vist var godt begavet og i høj Grad slagfærdig, saa var det dog i en saare grøn Alder, at hans journalistiske Talent gav sig Udslag og kom til at betegne hans Fremtidsvej. Han blev nemlig *valgt til Redaktør* af Skolens Vittighedsblad „Kanepisken“, som enhver kan tænke sig havde det Formaal at revse „Synderne“ og som blev læst op paa Lørdagsmøderne under stor Forventning. Der var især en uvorn Københavnerknægt paa 14—15 Aar, som hverken havde Forstaaelse af Højskole eller Bønderkarle og gerne — som en Københavner med „K“ ofte har Hang til — vilde overse og overgrine os andre; Otto Hebo hed han, og, saavidt jeg husker, var der ingen, som „Bromme“ af et godt Hjerte og med Fynd og Klem langede ud

efter med „Kanepisken“, som denne ilde ansete Knægt, og selvfølgelig altid med vældig Tilslutning fra det hele Auditorium. Otto Hebo blev senere afsløret som en gemen Tyveknægt og sendt hjem til sin vist forøvrigt velhavende Familie. Fr. Martin og jeg kom siden til at arbejde sammen for Skyttesagen, som vi begge — blandt andet — var ivrige for.

Jeg har endnu et Brev fra ham, hvori han fortæller om sit Arbejde for Oprettelsen af en Skyttekreds i Bromme, og som er betegnende baade for hans ungdommelige Humør og Stil. Det er dateret:

„Bromme, d. 20. Marts 1876.

Kære Ven! Endelig igaar stod Slaget. Der indmeldte sig 22 unge Skytter og bidragydende Medlemmer. En halv Snes Unger til puttede Hænderne i Lommen, de vilde „se, hvad *det* blev til“! De vilde dog nødig være Nar (!). Imidlertid blev Resultatet dog over Forventning, thi Sognets Noblesse mødte, og tre af dem blev valgt ind i Bestyrelsen. Vore velvise „Sogneraadforstanderskabsmedlemmer“ og vore sagtmodige Gaardmænd vilde ogsaa se, hvad det blev til. — — — Jeg haaber da snart, at jeg skal komme ud af det og faa Lov til i Fred saa smaat at forberede en Husflidsskole, saa har vi da noget til Vinter“. (Han skriver saa noget om at faa en Aftenskole i Gang, i Lighed med den vi Hindholmere i Stillinge havde drevet i 3 Vintre, og slutter): „Det kan hændes, at jeg engang faar Sind om at besøge de („vest“-e)-sjællandske Skytteforeninger, og saa skal jeg ikke gaa Din Dør forbi.

Lev vel!

Din hengivne gamle
Kommerseraad
Frederik Martin“.

Skyttesagen var ogsaa et af Chr. Nielsens Kælebørn.

Ret forstaaeligt, da han ikke alene var en varmt følende dansk Mand og ud derfra ønskede at danne „en Forskole for Hæren“, men ogsaa som Officer havde god Forstand paa Anlæggelse af Skydebane, Anskaffelse af Rifler og Ammunition og iøvrigt alt til en Skytteforening henhørende, og han fik de fleste af Eleverne til at indmelde sig med et lille Bidrag til Dækning af Omkostningerne ved en Præmieskydning med lidt forberedende Skydning Søndag Eftermiddage, naar Vejret ikke var altfor barskt; men det var det for det meste, saa det var egentlig kun til selve Præmieskydningen, der foregik afdelingsvis, at der viste sig nogenlunde Interesse. Det førte dog dertil, hvad vel ogsaa var Chr. Niensens Hensigt, at de Unge, for hvem Skyttesagen endnu var ganske fremmed, fik et Indblik i, hvorledes de skulde gribe Sagen an, naar de kom hjem og fik Lyst til ogsaa at vække denne Folkesag tillive. I Stillinge Sogn havde vi dog allerede den Gang haft Skyttesagen gaaende et Par Aar, og da min Far var med i Bestyrelsen, var jeg som 17-aarig selvfølgelig ivrig Deltager, og jeg vedblev dermed i ca. 30 Aar. Foruden Fr. Martin var der ogsaa andre af mine Højskolekammerater, der i de nærmest paafølgende Aar kom i Besøg for at høre og se noget til Rettesnor efter vor kraftigt blomstrende Skyttekreds.

Til Sorø Akademi var alle Eleverne indbudt i Foraarstiden, hvor Overlærer *Ibsen* viste os Akademiets fortrinlige Samlinger, navnlig af fysiske Instrumenter, holdt et Foredrag i Fysik i Forbindelse med Eksperimenter, som vi paa Skolen ikke havde set Mage til, og foreviste os tilsidst Ingemanns Hus. En særdeles fornøjelig og lærerig Tur. Overlæreren havde kort forinden været paa Hindholm og holdt

Foredrag om Stjernesked og Ildkugler, i høj Grad fængslende og livligt. Han havde en lidt snøvlende Stemme, men var meget veltalende.

En anden Udflugt fik vi ogsaa hen mod Foraaret til Gunderslevholm, hvor den landskendte Forpagter, Kammerraad *Andersen*, havde opdrættet en Kvægstamme, som nok var værd at se, og som blev vidt og bredt bekendt for sin Ydeevne og snart meget efterspurgt. Han havde kort i Forvejen været paa Skolen og holdt et Foredrag derom. Jeg gjorde et Forsøg paa at referere det, men maatte opgive det, da Taleren ikke alene „kørte i Galop“, men stammede meget. Han var dog en ubestridelig Dygtighed og Fremskridtsmand paa Landbrugets Omraade, saa det var ikke alene hans enestaaende Kvægbesætning, der fængslede os, men ogsaa en hel Del nye Landbrugsmaskiner, som man paa Bøndergaarde endnu ikke kendte. Vi blev desuden gæstfrit beværtet og mødte megen Venlighed hos vor originale Vært. Vi spadserede Vejen baade frem og tilbage og var i høj Grad oprømte derefter, ligesom det ogsaa gav Anledning til Udveksling af Tanker over det oplevede.

Omkring ved 1890 kom jeg ved et lidt mærkeligt Tilfælde, som jeg dog ikke skal komme nærmere ind paa her, til at rejse som Oplæser og Foredragsholder omkring til Foredrags-, Ungdoms- og Skytteforeninger. Først saa smaat her paa Sjælland, senere mere og mere til saa godt som alle Øerne og tilsidst en stor Del af Østjylland; ogsaa til mange af Højskolerne og Landbrugsskolerne, hvor jeg gjorde mig til Opgave, saa godt som mine medfødte Evner tillod — uden nogen særlig Uddannelse — at læse op af vore bedste og mest ansete Skuespilforfattere, som jeg forud for

Oplæsningen, i et lille Indledningsforedrag, gav en Skildring af i Forbindelse med det paagældende Skuespil. Især efter at jeg havde solgt min Gaard og bygget Badehotellet (1895) tog denne Virksomhed Fart, da jeg nu havde hele Vintersæsonen til fri Raadighed, og disse Rejser optog i stigende Grad min Interesse. Det lod ogsaa til at finde god Paa-skønnelse i disse Kredse, som jeg jo kendte godt nok til at kunne afpasse Valget af mine Emner. Her var det for en stor Del gamle Højskolekammerater (og „Krigskammerater“), som havde faaet opsnuset, at „Stillinge“ var identisk med L. P. Jensen, Strandlyst, der skrev efter mig til deres Foreninger. Paa mine Rejser medførte jeg altid min Adressebog fra Hindholm, hvori næsten alle Eleverne selv havde skrevet Navn og Adresse, og ved Hjælp af den kunde jeg mange Gange ved hæderlige Bestræbelser finde gamle Kammerater, som jeg ikke havde set i ca. 30 Aar, og Umagen lønnedes gerne rigeligt: „Næ—æ, er det Dig! — Sikke Du er kommet til at se ud!“ „Ja, og Du“, og saa gik det jo med gensidig Forklaring om det oplevede i det lange Spand af Tid, som laa imellem. Mange af mine fordums Kammerater var jo og havde været Foregangsmænd i deres Egn, og havde holdt Idealerne højt, saavel i Arbejdet for et godt Styre i Stat og Kommune, som i de mange for Landbruget saa betydningsfulde Sammenslutninger, alt med aandelige og materielle Fremskridt for Øje; men nogle, og det var desværre ikke saa faa, var ogsaa stagnerede, blevet ugidelige og lavpandede Egoister, som nød Livet og som Bonden i „Peder Paars“ godt kunde sige:

„Vi os lader nøje,
at man tillader os vor Jord at saa og pløje“.

Men som sagt, de fleste gamle Hindholmere var interesserede og dygtige Mennesker, der længst holdt Liv i Foredragsforeningerne, hvoraf jeg, mens disse florerede mest (omkring ved Aarhundredskiftet) i en Vintersæson besøgte 126 til megen fælles Opmuntring.

VI. DEN HINDHOLMSKE FORENING.

De allerfleste Elever havde Aar for Aar meldt sig ind i „den hindholmske Forening“, som dannedes i Begyndelsen af 60erne med Formaalet: *Oplysningens Fremme*, som søgtes gennemført ad forskellige Veje, og særlig ved gennem Medlemsbidragene at skaffe uformuende Karle Fripladser paa Hindholm. I Sommerens skønneste Tid (Juni) sammenkaldte Foreningen sine Medlemmer til Aarsmøde paa Hindholm, som da i Skolens Velmagtsdage samlede mange Hundrede Mennesker fra nær og fjern, og her nød man glædestraalende, ikke alene de gode Foredrag, men ogsaa Gensynet af de mange Kammerater. Det sidste ikke mindst. Man kunde køre mange Mile ad Landevejene — Baner i den Del af Landet fandtes endnu ikke — for at nyde en saadan Oplevelse. Min Bror, jeg og mange af Hindholmerne fra Stillinge Sogn var sikre Deltagere i mange Aar, og da jeg aldrig mindes, at Vejret lagde Hindringer i Vejen, kunde selve Køreturen en saadan smuk Sommerdag jo være en Nydelse af Rang, især i et saadant Selskab af syngende og glade unge Mennesker.

Foreningen udgav Maanedsbladet „Hindholm“, som blev redigeret af Chr. Nielsen. Det indeholdt, foruden Bekendtgørelser, belærende Afhandlinger og Foredrag, dels fra Skolen, dels fra Foreningens Møder, som blev holdt, ikke alene paa Skolen,

men ogsaa forskellige Steder paa Sjælland, hvor man ifølge Foreningens Love og Formaal havde dannet mindre Afdelinger. En saadan Afdeling fik vi allerede dannet i Stillinge Sogn i Oktober 1870. Vi var 9 Hindholmere, som sluttede os sammen, med J. P. Kristensen, Østerstillinge, som Formand, og vi samledes regelmæssig en Gang om Maaneden, hvor hvert Medlem — saavidt muligt — var forpligtet til at møde med en skriftlig Afhandling, der egnede sig til Oplæsning eller Diskussion. Det havde vi megen Glæde af. En Del af Tiden udfyldte vi med Sang. Den Gang var Højskoleungdommen ganske anderledes oplagt til Sang end nu. Hvor har jeg tidt, i de senere paafølgende Aar, bebredt de Unge, der nylig var kommen hjem fra Højskolen, deres Lige-gyldighed og Ulyst til at tage Sangbøgerne frem og synge vore dejlige Fædrelandssange ved smaa Sammenkomster. Det var, som om de undsaa sig derfor. En Gang hvert Aars 1. April var vi altid, i en lang Aarrække, nogle gode Kammerater samlede enten hos J. P. Kristensen eller hos mig. Vi holdt nemlig begge Fødselsdag paa denne historiske Mindedag, da vor Nationalhelt, Niels Ebbesen, i Aaret 1340, fældede den kullede Greve. Vi sang da gerne til hans Pris:

„Om Danemarks Kvide der lød en Sang, saa sørgelig,

— — —
mens Tyskerne reves om Danmark“.

Og da just Bismark paa samme Dag fejrede sin høje „Geburtsdag“, gav vi vor Harne mod ham Luft ved at synge Krigssange fra 64, hvoraf en Del endnu den Gang blev meget brugt, som f. Eks.:

„Stolt, med oprejst Pande,
kan de danske stande“,

og saaledes fik vi let det meste af Tiden til at gaa ved vore snævre Sammenkomster.

Allerede næste Efteraar, 1871, dristede vi os til at forsøge en Aftenskole, baaren af Højskolens Aand. Det var en dristig Tanke af os 4—5 Bønderkarle; men Begejstringen for den Tanke at kunne bibringe vore lærelystne yngre Kammerater, som ikke havde den Lykke at kunne komme paa Højskolen, nogle af alle de Goder, vi havde modtaget, tændte Gnister og fyldte os med den Fortrøstning, at blev det end beskedne Resultater, *noget* kunde der naas ved at udnytte 3 Aftener om Ugen, som ellers blev *drevet* bort, eller brugtes til det, der var værre; og saa den gode Paavirkning. Vi fik daværende Kapellan i Stillinge, Pastor Tobiesen, der selv var glad for vort Forehavende, og Hindholms Forstander og Lærere til at støtte os med et Foredrag en Gang imellem. Disse Vinteraftener i 4—5 Aar blev ogsaa af de uforglemmelige Minder, som stod i Forbindelse med vort kære Hindholm, og de 30—40 unge Mennesker, som vi hvert Aar havde at tumle med, var baade lærvillige og taknemmelige. Det hele var gratis, da Sogneraadet beredvilligt gav Lys og Varme. At Forstander Chr. Nielsen var glad og stolt over dette Udslag af hans gamle Elevers Virkelyst, er ret naturligt, og paa Aarsmødet, den første Sommer efter, modtog Stillinge-Afdelingen Opfordring til at give en Beretning i Bladet „Hindholt“ om vor Virksomhed. J. P. Kristensen affattede en saadan, og det er det Brev, som Lærer J. P. Jensen, Høng, har gengivet i sin lille Pjece om Jørgen Christensen, Kr. Stillinge. Af dette

„Lærerhold“ er vist nu ingen andre tilbage, foruden mig, end fhv. Gmd. Kristen Knudsen, Kr. Stillinge, ja maaske Lars P. Hansen, Boslunde; J. P. Kristensen og Hans J. Jørgensen, Simmerbølle, er døde for over 10 Aar siden.

Det samme Forsøg af Hindholmere, med Aftenskoler efter vort Mønster, blev foretaget flere Steder, navnlig paa Holbækegnen, hvor jeg havde mine fleste gode Venner fra Højskolen, og som jeg i en lang Aarrække korresponderede med. Ogsaa Gymnastik-, Foredrags- og Sangforening i Stillinge Sogn fik vi Held til at oprette. Skytteforening havde vi i Forvejen. Vi opnaaede ogsaa ved en Dilettantforestilling at skaffe Penge til en hel Friplads paa Hindholm, hvad vi især var stolte af.

Ved Aarsmødet paa Hindholm 1875 blev Gmd. Peder Jensen, Stenbæksholm, der blev en bekendt Mand i Sydsjælland som Venstrekandidat i en derværende Valgkreds, valgt til Formand for Foreningen. Han var en af de ældste Elever paa Landbrugsafdelingen, medens jeg var der, og han ønskede at faa mig ind i Bestyrelsen for at faa nogen Foredragsvirksomhed i Gang i Slagelseegnen, og det lod sig let nok gennemføre, hvorimod jeg stødte paa adskillige Vanskeligheder, især med at skaffe et passende Lokale i Slagelse, som skulde være Centrum for disse Møder, og det maatte ikke være for dyrt, da Foreningen havde smaat med Mønt. Paa Chr. Niensens Anbefaling henvendte jeg mig til Rektor Dahl, der var en god Ven af Nielsen, og fik med stor Beredvillighed overladt Realskolens Gymnastiksal. Efter at jeg havde sat mig i skriftlig Forbindelse med Gaardejer Peter Valentin, Sørbymagle, en af de ældste

Hindholmere paa Egnen, som tidligere havde gjort nogle Forsøg med disse Møder, der dog rent var gaaet istaa, indbød vi i Fællesskab til saadanne Foredrag, som alle havde fri Adgang til, med Rektor Dahl, Chr. Nielsen og andre af Skolens Lærere som Foredragsholdere, og vi fik ret god Tilslutning, og det ikke alene af Hindholmere, men ogsaa af andre Højskolefolk, især fra Landsgrav, hvor der var forh. Vallekilde- og Askovelever. Jeg har i Bladet „Hindholm“ gode Referater fra disse Møder, som jeg tør sige gjorde god Nytte i en Aarrække, medens man endnu ingen Foredragsforening havde i Slagelse. Men saa kom de politiske Kampaar; Hindholm kom paa den sorte Tavle blandt politiske Fanatikere, og det gik snart ned ad Bakke med Skolen og dermed ogsaa med vor Forening, til stor Sorg for os gamle Elever, og ind i 80erne blev den opløst af Mangel paa Tilslutning. Allerede i 1873—74, da min Bror var Elev paa Hindholm, begyndte ondsindede Rygtesmæde at røre paa sig, og min Brevveksling med Chr. Nielsen fra den Tid kaster et meget betegnende Skær over Begivenhederne, hvorfor jeg skal tillade mig at give et Uddrag af de betydningsfuldste.

I Efteraaret 1873 har jeg ifølge „Hindholm“ sendt Chr. Nielsen et Brev, hvoraf jeg fremsætter følgende:

Kære Nielsen!

. Vi have ca. 30 Lærlinge i vor Aftenskole, som i det hele taget gaar ret godt. Som De ved, underviser vi 3 Gange om Ugen fra 6—9 i Regning, Skrivning, Sproglære og Fædrelandshistorie. I dette sidste Fag dog kun saa ofte som J. P. Kristensen er istand til at møde. Naar vi ikke have Fædrelandshistorie, tage vi i det Sted Oplæsning af en god Forfatter, Indenadslæsning eller de simpleste Sætninger

af Samfundslæren. Til Forandring drister vi os til en Gang imellem at tage lidt Naturhistorie, idet Hans Jørgensen fortæller Hovedsætningerne i Vejrlæren og jeg om vore Sansers Bygning og Brug. Lærlingene ytrer stor Lyst til at høre, om end vore Foredrag naturligvis ere meget mangelfulde. Dog haaber vi med Guds Hjælp ved vort Arbejde at kunne udrette en lille Smule til de Unges Gavn. Man kan jo ikke vente strax at spore Virkningerne af det lidet, man er istand til efter fattig Lejlighed at udrette, men vi maa tro, at han, som er i Stand til at mætte flere Tusind Mennesker med 5 Brød og nogle smaa Fisk, ogsaa kan og vil gøre noget ud af vore redelige om end ringe Bestræbelser.

Her i Omegnen gaar der Rygter om, „at Forstanderen paa Hindholm er bleven kras Høiremand, og prædiker Høirepolitik for Eleverne og paa Torsdagsmøderne, hvorfor flere af Eleverne have forladt Skolen“. Endskjøndt vi Hindholmere alle vegne, hvor vi træffe den, modsige og modvirke Bagtalelsen, saa holder det dog haardt nok at faa Folk ud af Vildfarelsen, saa meget mere som enkelte Blade, hvad der vel nok er Dem bekendt, nogle Gange har givet Dem Hip. — Jeg meddeler Dem dette, for at De kan tage Deres Forholdsregler derimod.

Deres hengivne

L. P. J.

Jeg modtog saa et Svar fra Chr. Nielsen den 22. Decbr. s. A. Det var skrevet til mig personlig, hvorimod et mere indgaaende Svar, beregnet tillige paa Bladets Læsere, fandtes i „Hindholm“ umiddelbart efter mit Brev.

„Kære Ven! Glædelig Jul og Tak for Deres kærlige Brev! Med Deres Broder sender jeg Dem 32 Eksemplarer af „Selvopdragelse og Dannelse“, som jeg beder Dem læse med Deres Aftenskoles Lærlinge

og forklare for dem. Giv dem hver sit Exemplar. Det er en ægte, fri og sand Bog. Gud give Dem fremdeles Velsignelse til Deres Bestræbelser for at oplyse og glæde Andre og for selv at gjøre Fremgang. Det er ved Personlighedens Udvikling, at vi skulle komme fremad til noget bedre. — — Det er selvfølgelig en Løgn, at jeg skulde være „kras Høiremand“, ligesom det vilde være Løgn hvis nogen kaldte mig „kras Venstremand“. Hverken det ene eller det andet ligger for mig. Jeg er Chr. Nielsen, „rødt Haar og Skæg, Haaret lidt tyndt i Panden, 65 Tommer høi, med godt Humør, en god Hukommelse, en daarlig Mave og en tom Pung. Jeg er 38 Aar gammel og en Ven af Bøger og unge Mennesker. Jeg har intet høiere Ønske end at leve i Fred med Gud, mig selv og mine Medmennesker og at hjælpe de Unge til det samme“. Dette er mit Signalement, naar der tilføies, at jeg ogsaa har mine personlige Skrøbeligheder at kjæmpe mod. Politiker er jeg ikke, har jeg ikke været, og bliver jeg vist aldrig.

Det er selvfølgelig usandt, at jeg har holdt den ene eller den anden Slags politiske Forelæsninger. Naar jeg har talt om Frihed, er det personlig Frihed, Aandsfrigjørelse. Naar jeg taler om Selvstyrelse, er det personlig Selvstyrelse. Hver Aften er der gaaet 15 à 16 Lærlinge bort, men de er komne igjen hver følgende Morgen, thi de boe udenfor Skolen. — — Det er altsaa Løgn altsammen. Jeg vil intet andet gjøre derimod end vedblive at arbejde, undervise, skrive og tale. Jeg tager det som en Tilskikkelse af Gud, at jeg ogsaa skal prøve Bagtaalelse. Jeg kan have godt af det, og jeg siger til mig selv med Hauch:

Vender sig Lykken fra Dig,
 Bli'r Du i Støvet traadt,
 Bli'r Du af Fjender spottet,
 Af Venner selv forraadt,
 Det skal Du lidet agte,
 Hvis Du Dig selv ej sveg!

Paa det sidste kommer det an, kjære Ven! „Hvis

Du Dig selv ei sveg“. — Jeg lever og jeg ved ei hvortlænge; jeg dør og jeg ved ei naar. Men det Vidnesbyrd vil jeg stræbe at tjene af min Samvittighed, at jeg ikke sveg mig selv. Lad saa Folk snakke, Aviserne skrive og Bagtalelsen forsøge sin Magt! Mit Humør formørkes ikke deraf; thi jeg tror, at hverken det Ene eller det Andet har nogen Magt over mig, uden det gives den her ovenfra, og saa er det godt. Gud være med Dem, Deres Fader, Moder, Sødskende og Venner.

Glædelig Jul!

Deres Ven
Chr. Nielsen.

Alle vi Hindholmere i Stillinge-Afdelingen nærede ikke mindste Tvivl om, at Chr. Niensens Fremstilling var den usminkede Sandhed, og Rygterne og Beskyldningerne imod ham saaledes ubegrundede. Dertil kendte vi vor gode og ærlige Forstander alt for nøje. Hvorfor skulde han fravige den Vej nu, som han altid havde fulgt i vor Skoletid? Min Broder kunde ogsaa bekræfte dette. At hans varme Patriotisme imidlertid senere i de paafølgende Aar, da Højre tog Patent paa al Fædrelandskærlighed og satte alle Sejl til i Agitationen for den ulyksalige Københavns Befæstning, rev ham med sig, saa han kom ud af sin vante Kurs, er i høj Grad undskyldeligt. Man maa huske, at han selv som Officer havde deltaget i Krigen 64, hvor han blev taget til Fange den 18. April ved Dybbøls Fald, og havde oplevet de sørgelige Følger af vore mangelfulde Forsvarsforanstaltninger før Krigen, og nu følte Nødvendigheden af, at vore værste Forsømmelser blev oprettede. Selvfølgelig tog Højre ham til Indtægt, og da han endelig begik den, for sin Skole og sig selv saa skæbnesvangre Fejl, at være anbefalende Stiller for Højrekandidaten (paa dennes

Forsvarsprogram) i Fuglebjergkredsen mod Hans Hansen, Menstrup, var Hindholms Skæbne beseglet. Og skønt det er min og mange andre Hindholmers Overbevisning, ligesom det ogsaa er fuldtud bevist, at Chr. Nielsen ikke var Højres Mand mere end før, og ledede Skolen ganske i samme Retning som forhen, saa kunde det ikke undgaas, at de bitre provisoriske Kampaar trak, saa at sige, alle Venstre-bøndernes Sønner bort fra Hindholm, som Aar efter Aar_sakkede bagud, til stor Sorg, ikke alene for Forstanderen, men for os gamle Elever, som følte os i saa dyb Taknemmelighedsgæld og havde lært at elske dette Sted. En uheldig Skæbne synes med det samme for Fremtiden at skulle følge denne forhen saa frodige Skole, idet ingen af de efterfølgende Forstandere, ikke engang en Højskolemand med saa anset et Navn som la Cour, kunde bringe den op mere til det, den havde været, saa den helt maatte nedlægges som Højskole og gaa over til at blive Realskole.

I den førømtalte Beretning om Hindholms 50-aarige Jubilæum, hedder det om Chr. Niensens Deltagelse i Agitationen for Københavns Befæstning: „Maaske bidrog Venstres Stilling til Forsvarssagen til dette Omslag; thi for den var han ivrig, og han var det ganske sikkert i Kraft af sin stærke Fædrelandskærlighed. I hvert Tilfælde, han kastede sig nu ret voldsomt ind i Partikampen. Da brast hans Rige af hans Haand; det Stormvejr, der gik gennem Folket, faldt an mod hans Hus og truede det med Fald. Da sank han selv, ramt af et Slagtilfælde 1889. Hans Kraft var brudt, hans Gerning gjort, hans Saga ude. 1891 købte Godsejerne Skolen; og den 15. Decbr. 1891 døde Chr. Nielsen, 56 Aar gammel. Den Vinter havde Skolen 41 Elever“.

Men vi gamle Hindholmere, som sad paa Skolebænken i den mest blomstrende Periode, fra sidst i 60erne til op i 70erne, vi glemmer ikke at paaskønne, hvad vi som unge Mænd modtog den Gang, baade kristeligt og nationalt, saavel som Dygtiggørelsen til Kampen for Livet.

HUMLEDYRKNING

PAA SJÆLLAND.

AF

N. P. Larsen.

Humledyrkning som Landbrugserhverv hører paa Sjælland en svunden Tid til og har aldrig været almindelig uden for den egentlige Humleegn, omfattende Sognene Nord og Vest for Tjustrup Sø; i denne Egn var Humlen i det meste af to Aarhundreder, ikke som andre Steder paa Sjælland, kun en Husholdningsartikel, men en af Landbrugets vigtigste Handelsvarer. Allerede i „Danske Atlas“, Erik Pontoppidans store topografiske Værk fra det 18. Aarh.s Begyndelse, fremhæves det, at Beboerne i Tjustrup-Haldagerlille Sogne fortjener „at sættes til Berømmelse for andre Landsmænd deri, at de ikke alene plante nogen Humle ved deres Gaarde, men ogsaa have indtaget og efterhaanden indtage noget mere af deres Markjord til Humlehavers Anlegning“. Ved de fleste af Egnens Gaarde kan man endnu paa-vise de af Pontoppidan omtalte Markstykker, der fra Humletiden kun har bevaret Navnet Humlehave. Der var imidlertid een Mand i Kommunen, som havde al mulig Grund til at være betænkelig ved denne Ud-

vikling, nemlig Sognepræsten. Han maatte nemlig se sin Hovedindtægt, Korntienden, mindskes Aar for Aar, efterhaanden som Humlen bredte sig ud over Markerne. Dette Forhold gøres da ogsaa til Genstand for en Klage fra Sognepræsten i Tjustrup, Henrik Hansteen, til Sjællands Biskop, som sender den videre til Regeringen. I Præstens temmelig lange Besværing hævdes det, at paa Grund af, at Bønderne „aarlig indtage hele Pladser af deres Sædejord til Humleland“, tilføjes der ham „stor Tab og Afgang i hans nødtørftige Underhold og Embedes Indkomster, hvilke vare ringe nok i Forvejen“. Præsten foreslaar som en Udvej, at hvert af de til Humle udlagte Jordstykker vurderes til at kunne give et vist Antal Lispund, og at der hvert Aar „til Skt. Michaels“ svares Præsten 4 Sk. pr. Lpd. Denne Fremgangsmaade anbefales af Biskoppen og Stiftsbefalingsmanden, og i et kongeligt Reskript af 1. Maj 1741 paalægges det de to nævnte Øvrighedspersoner at sørge for, at et Nævn af uvildige Mænd nedsættes til at foretage Vurderingen. Reskriptet indskærper dog, at der skal vises stor Moderation ved Tiendeansættelsen, for at ingen af denne skal lade sig skræmme fra at dyrke Humle. Vi er i den danske Merkantilismes Aarhundrede; Staten iøler sig forpligtet til at holde Haanden over selv nok saa lille et Erhverv.

I Løbet af de følgende Aartier bredte Humledyrkingen sig til Nabokommunen Sørbymagle-Kirkerup. Her gjorde Bønderne Forsøg paa at holde deres Humle fri for Tiendeafgift paa Trods af Reskriptet af 1741. De hævdede nemlig, at den Jord, der unddroges det almindelige Sædskiye, kun benyttedes til en tiltrængt Udvidelse af Frugt- og Urtehave, og Havejord

havde jo altid været tiendefri; men at man i en Del af sin Have avlede Humle, kunde vel ikke ændre dette Forhold. Præsten var imidlertid ogsaa her paa Vagt for sine Rettigheder. I en Klage til Regeringen krævede han, at der skulde nedsættes et Nævn af uvildige Mænd, som hos enhver af de paagældende skulde „afpæle, hvor stort et Stykke, der kan beregnes til en skikkelig Bondehave med Kaal og Frugttræer“. Kancelliets Skrivelse af 1. Nov. 1783 bestemmer imidlertid, at Præsten selv, „den værdige Hr. Jokum Horster“, over for den stedlige Øvrighed skulde bevise, hvor megen tiendepligtig Jord, der faktisk var inddraget, og denne skulde saa ved et af Øvrigheden udpeget Nævn vurderes efter Bestemmelserne fra 1741.

Humlehaverne vedbliver imidlertid — Tiendeafgiften til Trods — endnu i lange Tider at brede sig paa de bakkede Jorder. Store Læs af tørret Humle sneglede sig ad de trange Veje til Mikkelsmarkederne i Slagelse, Næstved og Sorø, ja undertiden gik Rejserne helt til Ringsted og Roskilde. Paa Markedet mødtes saa Producenter og Opkøbere. Disse sidste — dels Købstadens Bryggere, dels Markedsgæster fra humlefattige Egne — var dog ikke paa Forhaand henvist til den sjællandske Humle. Talrige fynske Humledyrkere berejste Sjælland og optraadte som Konkurrenter paa Markederne. Professor G. Begtrup hævder imidlertid i sit Værk: „Beskrivelse over Agerdyrkingens Tistand i Danmark“, der udkom 1803, at den sjællandske Humle klarer sig godt. Omkostningerne er smaa; i Humleegnene er man nær ved Skovene og kan faa Rafterne til en billig Pris; desuden anses den sjællandske Humle for at være renere end den fynske, „i det mindste hos dem, som fare om i Landet

og sælge fynsk Humle“. Begtrup opstiller følgende Beregning over det økonomiske Udbytte af 1 Td. Land med Humle:

De første 6 Aar kan man regne med et Gennemsnitsudbytte af 30 Lpd. om Aaret.

30 Lpd. aarlig à 2 Rdl.	60 Rdl.
Arbejdsløn og Rafter	20 —
Ren Fortjeneste	40 —

Dette hævdes dog at være beregnet meget lavt, og Begtrup anfører, at der afvigte Aar i København er betalt 200—250 Rdl. pr. Skippund, altsaa 10—12 Rdl. for Lispundet af sjællandsk Humle.

I 1840 udkom „Beskrivelse af Sorø Amt“ af Sognepræsten i Vemmelev, P. Duus. Her meddeles for hvert Sogn en Oversigt over det aarlige Udbytte af de forskellige Kulturplanter. Vi maa dog erindre, at for Humleavlens Vedkommende er Forfaldstiden allerede begyndt paa dette Tidspunkt, og Tallene har sikkert tidligere været adskilligt højere. Det Sogn, der fra Begyndelsen havde Førerskabet i Humleavl, Tjustrup, er stadig i Spidsen med et Gennemsnitsudbytte af 400 Lpd. aarlig. Derefter følger Lynge med 330, Haldagerlille 260, Sørbymagle 200, Kirkerup 130 og Fuglebjerg 77 Lpd. Fra alle andre Egne af Amtet er Tallene saa smaa, saa man kan skønne, at Avlen som Indtægtskilde har været betydningsløs.

Ved Aarhundredskiftet er Humleavl i større Stil forbi, og Humletiden og dens Traditioner er for den yngre Slægt kun kendt igennem de gamles Beretninger, men derigennem kan man ogsaa danne sig et ret paalideligt Billede af Humleplukningen, som den foregik paa en sjællandsk Bondegaard for et Par Menneskealdrer siden. Naar der var „syslet“, samledes

alle i Bryggerset, hvor Stole var stillet i Rundkreds om det store Kar, der stod parat til at modtage de svulmende Knopper. Ikke alene Gaardens egne Folk, men enhver, som havde Aftenen til sin Raadighed, og helst saadanne, som kunde yde Bidrag til Underholdningen, fandt gæstfri Modtagelse i Kredsen. Naar alle var kommet til Sæde, begyndte saa den ædle Kappelstrid om, hvem der kunde præstere den største Bunke „Rever“, d. e. afplukkede Humleranker, og her maatte Karlene tidt finde sig i at blive distanceret af de mere fingernemme Piger. Udenfor sænkede Efteraarsmørket sig tættere og tættere, men inde i Bryggerset var Lunhed og Hygge og tillige den nødtørftige Belysning, ydet af 3—4 spruttende Tællelys paa Bryggekedelen. Hver af Deltagerne havde et Forklæde eller en Sæk udbredt over Knæene; heri opsamledes efterhaanden de Knopper og Blade, som faldt af under Plukningen; en Gang imellem maatte disse Affaldsprodukter sorteres, Bladene blev pillet fra, og Knopperne hældtes i Karret; denne Proces kaldte man at gøre Barsel. Kedelig var Humleplukningen mindst af alt. Enhver i Kredsen skulde helst yde sit Bidrag til Underholdningen, og medens der stadig gjordes dybere Greb i den store Bunke nedskaaren Humle paa Gulvet, vekslede Viser og Historier med hinanden i broget Mængde; her — som i Bindestuen i Jylland — udløstes den folkelige Trang til Samvær og gensidig Underholdning, men de forskellige Bidrag var naturligvis særpræget af deres sjællandske Oprindelse og af sjællandsk Tankegang og Udtryksform. Naar Arbejdet saa var til Ende, og Resultatet af de fælles Anstrengelser laa synligt for alle i Form af et Kar fuldt af duftende Knopper og

en vældig Bunke „Rever“ paa Gulvet, saa stod Kvældsnadveren parat paa Langbordet inde i Stuen; Traditionen bød, at det skulde være Bygvælling med Pærer i; ved dette Herremaaltid kulminerede saa Aftenens glade Stemning. Næste Morgen blev Karrets duftende Indhold spredt ud paa Tørreloftet, ny Forsyning bragtes ind fra Humlehaven, og alt gjordes klart til næste Aftens Dyst. Otte til fjorten Dage varede Humleplukningen, og for Folk i den afsides Egn, hvor der kun sjældent udefra bragtes nogen Afveksling i Hverdagens Slid, var den en aarlig Festtid. I Overgangstiden mellem solfyldt Eftersommer og sludfuldt Efteraar kom disse Aftener med deres Hygge og Lunhed; naar de var til Ende, kom den lange mørke Tid inden Julelysene tændtes.

LITERATUR.

J. V. Christensen: Tider og Skikkelser i Midt-sjællands Historie V, Ringsted 1921, Særtryk af Ringsted Folketidende.

Denne lille, livlige og velskrevne Bog indeholder: 1) Træk af Vollerslev og Gørslev Sognes ældre og nyere Historie, 2) Ringsteds „Rigsdagsmænd“ fra 1660, 3) Sjællandske Stæder, 4) Midtsjællandske Runestene, 5) Ved Ringsted Kirkes 750 Aars Mindefest, og 6) Træk af Jydstrup-Valsøllille-Egnens Historie. Den afsluttes med en Efterskrift: „En foreløbig Oversigt over et Arbejde“. Forhaabentlig skal denne Efterskrift ikke opfattes som Tegn paa, at Forfatteren agter at afslutte denne Virksomhed, der har været til stor Glæde for saa mange af Egnens Folk. Forfatteren besidder en forunderlig Evne til at anskueliggøre det Emne, han tager under Behandling; lad det være nok saa tørt og interesseløst i sig selv, han lægger Liv i det og forstaar at rive Læseren med sig. Særlig føler han sig draget af Landsbyernes Historie, og bygger her i flere Tilfælde paa selvstændige Arkivstudier. I en pragtfuld, farvemættet Stil opruller han et Billede af Livet i Ringsted under Knud Lavards Skrinlæggelse 1170, et straalende Stykke dansk Prosa,

der fortjente Plads i alle danske Læsebøger. Det 19. Aarhundredes folkelige og politiske Historie behandles haandfast og tilforladeligt med den øvede Journalists sikre Form og klare Overblik. Bogen maa anbefales paa det bedste til alle, som har Interesse for Midt-sjællands Historie.

G. K.

H. R. Magnus: En gammel Læges Liv og Op-levelser. Kbh. 1920, Chr. F. Rømers Forlag.

Forfatteren, der er født i Slagelse 1824, skildrer sin Barndom i Byen samt sin Skoletid i Slagelse Latinskole. Han var Søn af Bogtrykker Peter Magnus, der grundlagde „Sorø Amtstidende“. Dette Begyndelsesafsnit har betydelig lokalhistorisk Interesse, hvorimod Bogens Hovedpart, Forf.s Deltagelse i Krigen og hans senere Lægegerning i Jylland, ikke vedkommer Egnen. Bogen er meget fornøjeligt og livligt skrevet.

G. K.

C. Bagger: Jubilæumsdagen for Haslev By 1870—4. Oktober—1920. Haslev 1920, C. Baggers Bogtrykkeri.

Denne lille, smukt trykte Bog skildrer Storstaden Haslevs rivende Udvikling fra Træplovenes og Brøndvippernes Tid til vore Dage. Efter et hastigt Blik paa Byens Forhistorie gives en fyldig Redegørelse for dens Vækst i den sidste Menneskealder, en Skildring af de Mænd, der har baaret denne Udvikling, og tilsidst en Beskrivelse af de Institutter og Virksomheder, som Byen rummer. Bogen er rigt illustreret med gode Billeder, og Fremtiden vil sikkert være taknemlig for, at denne lille Bog er blevet skrevet paa et Tidspunkt, da alt har været i saa frisk Minde.

Vi burde have flere af den Slags historisk-topografiske Skildringer af nye Bebyggelser, som er fremkaldte af de forbedrede Trafikforhold i det 19. Aarhundrede.

G. K.

Thorkild Gravlund: En vestsjællandsk Bygd. Vaarby Aa og Skørpinge Skel.

Det er en lille Afhandling, der er trykt i „Ethnologiska Studier, tillägnade Nils Edvard Hammerstedt 3, 1921“, der udkom i Föreningen för Svensk Kulturhistoria, Stockholm 1921. Naar jeg her gør opmærksom paa den, er det fordi ingen Mennesker ellers vilde finde paa at søge den paa dette Sted. Forfatteren skildrer i raske Drag Folkeejendommeligheder ved Befolkningen i Slagelse Opland. Afhandlingen vilde have haft mere Interesse her i Aarbogen end i det svenske Festskrift, for de svenske Læsere vil afgjort savne det Stedkendskab, der er nødvendigt for at faa noget Udbytte af den.

G. K.

Jens Peter Jensen: Sjællandske Bønder. Kbh. 1919, H. Aschehoug.

I denne Bog findes bl. a. trykt Afhandlinger om Lars Andersen Hækkerup, Veterslev, og Jørgen Christensen, Kirke-Stillinge, den første har tidligere staaet her i Aarbogen. Skildringen af Jørgen Christensen, Den sjællandske Bondestands Sparekasses Stifter, er et værdifuldt Bidrag til Bondestandens Historie i det 19. Aarh. og den politiske Udvikling i disse bevægede Tider, men giver mindre af den specielle Stedhistorie.

G. K.

Frits Heide: Midtsjælland i de gode gamle Dage. København 1919, Skou og Madsens Bogtrykkeri.

Denne temmelig store Bog (244 Sider) er en broget Samling mindre Afhandlinger, ordnet i 4 Hovedgrupper:

1) Fra By og Land, 2) Da Krigen i gamle Dage gik over Landet, 3) Af Ringsted Herreds gamle Retsprotokoller, 4) Dagligliv og Folketro. Det er i særlig Grad Frugten af Forfatterens Studier i Svenstrupgaard Godsarkiv, men i sidste Afsnit findes ogsaa en Del Folkemindeoptegnelser fra samme Egn. Forfatterens Interesse for Botanik kommer til praktisk Nytte, som naar han søger at vise, hvor der har været gammel Skov, gennem lagttagelse af, hvilke Planter der vokser paa Stedet, og under Folkeminderne har Plantemedicinen ogsaa særlig fanget hans Interesse. Arbejdet hviler paa grundige Arkivstudier; Litteraturen beherskes knapt saa godt; Side 13 citeres saaledes Saxo Grammaticus: Danmarks Krønike v. Axel Olrik. Som bekendt er det Jørgen Olrik, der har oversat Saxo. Men iøvrigt er det en velskrevet og let læselig Bog, populær i sin Form, ja til Tider overdreven populær, men den fortjener at blive kendt paa Egnen. Den er vist ikke synderlig udbredt; hvorledes den egentlig er udkommet, aner jeg ikke, den er ikke paa Forlag nogen Steder og ikke i den ordinære Boghandel; hos en Antikvarboghandler i Fiolstræde fandtes der en Bunke af den, og den kostede vistnok kun 1,50. G. K.

Daniel Bruun: Danmark, Land og Folk. V. Kbh. 1921, Gyldendal.

I dette Bind er Sorø Amt behandlet. Værket udmærker sig ved sine korte og klare Oversigter over Amtets Geologi, Plantevækst, historiske og forhisto-

riske Mindesmærker m. m. Særlig maa fremhæves Prof. Hans Orlriks Midtsjælland i Middelalderen, og Redaktør J. V. Christensens Amtsindledning „Kulturhistoriske Træk fra Sorø Amts Landsogne“, og under Købstæderne Hugo Matthiesens kortfattede Skildringer af Byhistorien. Disse Oversigter er alle fortrinligt affattede og meget underholdende at læse, og de illustreres af mange gode Billeder. De specielle Sognebeskrivelser er derimod korte og knappe. G. K.

Chr. Heilskov: Dansk Provinstopografi. Kbh. 1920, Emil Wiene.

Bogen indeholder en Samling af Titler paa Afhandlinger om lokalhistoriske Æmner, ordnet efter de Steder, de behandles. Afsnittet om Sorø Amt fylder 24 Sider, og der er en Mængde Henvisninger til vanskeligt tilgængeligt Stof. Men Forfatteren synes at have arbejdet lidt planløst, saa man ved ikke rigtig, hvor han har søgt. En stor Del af Artiklerne i nærværende Aarbog mangler saaledes. Men trods alt maa det siges at være en Bog, som Lokalhistorikere tit med Udbytte vil kunne anvende. G. K.

Carl Baggers Basnæs-Digte, samt tre Breve fra Carl Bagger til Thora Fiedler. Udgivne og forsynet med Oplysninger af *H. G. Orlrik*. Kbh. 1920, Gyldendal.

Det er ikke som Litteraturhistorie, Bogen her skal omtales; selvfølgelig er det interessant at læse de Digte, Bagger har skrevet om Basnæs, og søge at forstaa dem ud fra et nærmere Kendskab til Stedet, men i den Form, Bogen foreligger, giver den et virkeligt Interiør fra Basnæs paa Carl Baggers Tid. Udgiveren

har samlet en Mængde stedhistoriske og personalhistoriske Oplysninger, der dels gives i særlige Afhandlinger og dels som Noter til Digtene. Bogen er nydeligt udstyret, trykt hos Kr. Kongstad og forsynet med Tegninger af samme Kunstner. Blot en lille Rettelse til Noterne skal gives. Nærværende Samfunds Formand, der har skrevet en Afhandl. om Basnæs i „Danske Herregaarde ved 1920“, kaldes ved en Trykfejl for L. P. la Cour i Stedet for L. F. la Cour.

G. K.

„*Ringsted Købstads Historie* fra de ældste Tider til vore Dage“ er Titlen paa et Værk, som *Arthur G. Hassø* har begyndt Udgivelsen af paa eget Forlag. Det skal komme i 10 Hæfter, af hvilke de 3 første foreligger. Hassø, der er født i Ringsted, har tidlig faaet sin historiske Sans vakt og er gaaet til Arbejdet med stor Interesse. Han har, efter de hidtil foreliggende Hæfter at dømme, samlet et meget betydeligt Materiale, som han meddeler i en tiltalende Form.

C.

Svenstrup, et sjællandsk Gods' Historie, udgivet af *J. Wedell-Neergaard*, er baade fra Ydres, Forms og Indholds Side et Pragtværk i den egnshistoriske Literatur. Værket angaar Sorø Amt, forsaavidt som en Del af Godset ligger eller har ligget her i Amtet, saaledes Overdrevsgaarden i Vigersted Sogn og forskellige Skovparter. I ældre Tid hørte hele Vigersted Sogn til Svenstrup Gods. Og Ejerne af Godset er i Slægten Neergaards Tid nær knyttede til Nabogodset i Sorø Amt, Skjoldenæsholm, der jo ogsaa tilhører en Linie af den Neergaardske Slægt. Om denne

Slægt bringer Bogen interessante Oplysninger ved Louis Bobé. Blandt Bidragyderne til Værket er foruden Udgiveren Frits Heide (tidl. Ringsted), Arkitekt H. Zangenberg (tidl. Sorø), Henrik Larsen, Ths. B. Bang, Vilh. Lorenzen, Poul Nørland, Otto Andrup og Frantz Muus. Et begrænset Tal Exemplarer er i Boghandelen (i Kommission hos V. Tryde). Pris 65 Kr. C.

Ringsted Andelsslagteris 25 Aars Jubilæumsskrift 1. Maj 1921 (ved Redaktør J. V. Christensen), er tilstillet samtlige Slagteriets Andelshavere. Der er ofret betydeligt paa Udstyret. Og Indholdet giver efter en historisk Oversigt en Skildring af Andelstankens første vanskelige Aar paa Ringstedegnen og dvæler bl. a. ved Krigtidens ejendommelige økonomiske Foreteelser ud fra Egn-Synspunktet. (Ikke i Boghandelen). G. K.

Ringsted Folketidendes 50 Aars Jubilæumsnummer (1. Oktober 1921) bringer bl. a. en Skildring af Bladets Stifter (P. Chr. Zahle, med hans Billede), endvidere Skildringer af Bladets Udvikling, af Ringsteds Næringsliv og af Egnens Landbrug gennem de 50 Aar m. m. (12 Sider). G. K.

Danske Herregaarde ved 1920. Under Redaktion af Louis Bobé, H. Berner-Schilden-Holsten, Vilh. Lorenzen og Palle Rosenkrantz.

For 3—4 Aar siden udgik der Opfordring til en Række historiske Forskere om at være Medarbejdere ved et paatænkt Værk med ovenstaaende Titel, og det lykkedes Redaktionen i kort Tid at faa

Tilsagn fra adskillige. Snart efter tog man fat, og der er nu i de forløbne Aar udkommet ialt 38 Hefter, smukt udstyret Kvart, hvert Hefte forsynet med talrige vel udførte — og i det hele og store vel valgte — Billeder og indeholdende interessante Skildringer af en Del af Danmarks Herresæder, dels paa Sjælland, dels i de andre Dele af Riget.

Det sidst udkomne Hefte afslutter Sjællandsbindet. Der kan derfor være Grund til at gøre opmærksom paa dette Værk her i vor Aarbog og det saa meget desto mere, som adskilligt af det Stof, der er behandlet, selvsagt hører Sorø Amt til.

Følgende Herregaarde (i alfabetisk Orden) fra vort Amt er optaget i Værket; Forfatternes Navne er vedføjet i Parantes:

Basnæs (L. F. la Cour), *Borreby* (Francis Becket), *Bregentved* (Palle Rosenkrantz), *Fuirendal* (Palle Rosenkrantz), *Førslevgaard* (Vilh. Lorenzen), *Giesegaard* (P. Westergaard), *Gisselfeld* (Otto Andrup), *Gunderslevholm* (William Norvin), *Gyldenholm* (William Norvin), *Harrested* (Carl Neergaard), *Holsteinborg* (Louis Bobé), *Saltø* (Carl Neergaard) og *Skjoldnæsholm* (G. Bruun de Neergaard).

Der er øjensynlig nedlagt et stort Arbejde i flere af Afhandlingerne, men forøvrigt er de — hvad der er uundgaaeligt — ret forskellige, idet en Del af Forfatterne har lagt Hovedvægten paa det personalhistoriske, andre har især dvælet ved det bygningshistoriske, medens atter andre har givet betydningsfulde Oplysninger om det enkelte Gods Tilbliven og Vækst (det godshistoriske).

I det hele og store er det et Værk, der fortjener Udbredelse, men denne hindres desværre ved den

høje — dog mulig ikke *for* høje — Pris, hvert Hefte koster, saa Værket, inden det bliver færdigt, vil staa i over 500 Kr. *la C.*

Trap, Danmark. Fjerde omarbejdede Udgave.

Dette Værk, der første Gang saa Dagens Lys 1856—60 som Statistisk-topografisk Beskrivelse af Kongeriget Danmark, har gennem Tiderne kunnet hævde sin Plads, saaledes at der i de forløbne Aar er kommen stærkt forøgede Udgaver, dels i 1871—79 og dels i Aarene 1895—1909. Nu, da det omfangsrige Værk i længere Tid har været udsolgt og derfor kun har kunnet faas ad antikvarisk Vej, har Forlaget bestemt sig til at lade udarbejde en ny ligesom de foregaaende stærkt øget Udgave, som for Tiden udkommer i Hefter. Af dette omhandler Hefte 10—15 Sorø Amt, og der kan da være Grund til at omtale det her i vor Aarbog. Medens 3. Udgave paa Titelbladet angives at være udarbejdet af H. Weitemeyer „under Medvirkning af V. Falbe Hansen og H. Westergaard“, er denne 4. Udgave bleven til „under Medvirkning af Videnskabsmænd, Fagfolk og stedlige Meddelere fra alle Landets Egne“, men forøvrigt redigeret af den samme paa forskellig Maade fortjente Forfatter som 3. Udgave.

Sammenlignes de nu, vil Hovedstoffet naturligvis være det samme, men selvfølgelig er Arbejdet ført videre saa langt op mod den seneste Tid som muligt og at dømme efter de Stikprøver, Anmelderen har foretaget, er de Oplysninger, der er tilføjet, nøjagtige og mere udtømmende end i de tidligere Udgaver*).

*) Beskrivelsen af Sorø Amt, der i 3. Udg. er 223 Sider, fylder i denne sidste 258 Sider.

Enkelte Tilføjelser gør denne sidste Udgave betydelig værdifuldere end de foregaaende, og man skal da særlig pege paa, at der ved de enkelte Stednavne i Parantes er tilføjet det Aarstal, hvor dette — saavidt bekendt — først forekommer og den daværende Form, saaledes f. Eks. Fuglebjerg (ca. 1370 Withfuglebyergh; 1613 Fuglebjerg), Førslev (1355 Førsløf) o. s. fr. Man mærker herigennem, at Stednavneudvalgets Sekretær, cand. mag. Gunnar Knudsen, har haft Indflydelse paa Værkets Form, og han er da ogsaa bleven den, der nu efter Professor Weitemeyers Død naturlig er opfordret til som Leder at føre Arbejdet videre.

Dernæst er der de instruktive Sognekort, Udsnit af Generalstabens, der er vedføjet Beskrivelsen af hvert Sogn, og som gør, at man altid har let ved at orientere sig under Læsningen af det paagældende Afsnit.

Og endelig er denne nye Udgave forsynet med ikke saa faa flere Billeder end den sidste Udgave, hvad der ogsaa bidrager til at gøre Arbejdet interessant.

I det hele taget er det et Værk, som har den allerstørste kulturelle Betydning, og det er at ønske, at Forlaget og Redaktøren maa have Glæde af det store Arbejde, der nedlægges i en saadan ny Udgave. Vi tvivler heller ikke om, at „Trap“ i den nye Udgave vil bevare sin Plads i det danske Folk, og vi kunde fristes til — med en Ændring af Udtrykket — at sige: ingen over og ingen ved Siden af Trap.

la C.

INDHOLD AF IX. BIND.

	Side
Slagelse Bys Forsvar mod Ildløs og Vold. Af Farver P. Arnskov	3
Hellige Kilder i Sorø Amt. Efterslæt. Af cand. mag. Gunnar Knudsen	43
Hindholm. Halvtredsaarige Erindringer. Af L. P. Jensen (Strandlyst)	50
Humledyrkning paa Sjælland. Af Kommune lærer N. P. Larsen, Slagelse	93
Literatur	99
